

סוגיות בחופש העיתונות, ישראל 2015

פרק שישי מתוך הדוח השנתי: התקשורת בישראל 2015. סדרי יום, שימושים ומגמות
עורכים: פרופ' רפי מן וד"ר אזי לב-און

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר, המכון הישראלי לדמוקרטיה

מבוא

שנת 2015 התאפיינה בשקט יחסי בנוגע להגבלה חקיקתית של חופש הביטוי והעיתונות, וגם אי אפשר לומר שהתקבלו בה החלטות שיפוטיות מרחיקות לכת.¹ עם זאת, התחושה היא של כרסום הולך וגובר בזכויות אלה, הן בשל החלטות של ראש הממשלה בנימין נתניהו להחזיק את תיק התקשורת בידיו ולהכניס להסכם הקואליציוני סעיף האוסר על שתפותיו לקואליציה להתנגד לרפורמות שיציע בתחום התקשורת; הן בשל פרשנות מרחיבה של חקיקה קיימת ושל סמכויות מנהליות על ידי גופים שונים של הרשות המבצעת במרחבים של צווי איסור פרסום, הכאת עיתונאים בזמן הפגנות, הרחבת תחומי הפעולה של הצנזורה הצבאית, וניסיונות לפגוע בחיסיון העיתונאי; והן במרחבים של "חופש המימון" שמשמעותם ניסיונות התערבות של שרים בפעילות אמצעי תקשורת בשליטת המדינה, ניסיונות הנתמכים בטיעון כי מי שמקבל כסף מן המדינה צריך להיות נאמן לשלטון הנוכחי.

מן ההיבט של פגיעה בחופש העיתונות באמצעות לחצים מסחריים ולא בידי המדינה, שני הסיפורים המרכזיים של שנת 2015 הם המעורבות הבוטה של אמצעי התקשורת המודפסים במגרש הפוליטי לפני הבחירות בתחילת 2015, והעלייה הדרמטית בשימוש באסטרטגיה של תוכן שיווקי, בצורה המערבת בין מסרים עיתונאיים למסרים פרסומיים, בכל המרחבים התקשורתיים ועל ידי לקוחות הנעים בין חברות מסחריות, משרדי ממשלה וגופים ציבוריים שונים.

התופעה המעניינת המסתמנת השנה היא ניסיונות של פוליטיקאים מכהנים לתבוע עיתונאים תביעות דיבה. מגמה זו היא בעייתית הואיל ורוב התביעות מסתיימות בלא כלום ומצטרפות לגל רחב יותר של תביעות השתקה. מגמה זו מצטרפת לשתי מגמות הקיימות זה שנים אחדות, הממשיכות לאפיין את יחסי הממשל והתקשורת. ראשית, הצורך לעדכן ולהתאים דברי חקיקה ותפיסות שיפוטיות לעידן הדיגיטלי, בעיקר בהיבטים של דיני תעמולת הבחירות, צווי איסור פרסום ו"שיימינג" ברשתות החברתיות. שנית, המעבר למסלול של סכסוך אזרחי כתחליף להתמודדות עקרונית-אידאולוגית במישור ההגנה על חופש העיתונות. בכך נכללים סכסוכי עבודה סביב פיטורי עיתונאים, אישור של בית המשפט העליון לקיום תובענה ייצוגית של ארגון הנשים "קולך" בנוגע להדרת נשים מתחנת הרדיו החרדית "קול ברמה", ותובענה ייצוגית התלויה ועומדת בנוגע לתוכן שיווקי באתר Ynet.

בתי המשפט ממשיכים לחזק את הזכות לחופש מידע ואת חובת הרשויות למסור מידע ולהנגישו, והפרשייה הקושרת בין חופש המידע וחופש העיתונות בצורה הדרמטית ביותר

¹ תודה לחן גלעד על עזרתה המחקרית.

היא זו שבה עיתונאי חדשות 10 רביב דרוקר, עתר לבית המשפט המחוזי בירושלים בבקשת חופש מידע לחשוף את מועדי שיחות הטלפון היומיות שבין ראש הממשלה נתניהו לבין הבעלים של העיתון "ישראל היום" והעורך הראשי שלו.

חקיקה הנוגעת לחופש העיתונות

גם השנה לא הסכימה הכנסת לעגן את הזכות לחופש ביטוי ולחופש עיתונות בחוק יסוד, והצעת חוק של חברת הכנסת קסניה סבטלובה ואחרים לתיקון חוק יסוד כבוד האדם וחירותו ברוח זו – נפלה בקריאה טרומית בנובמבר 2015.²

לא יאה זה מוגזם לומר כי הצעת החוק החשובה ביותר שהשפיעה על שנת 2015 היא הצעת החוק שעברה בקריאה טרומית בשלהי 2014. מדובר בהצעת חוק "לקידום ולהגנת העיתונות הכתובה בישראל", יוזמת חקיקה שהוביל ח"כ איתן כבל (העבודה), ונועדה להגביל את הפצתו החינמית של העיתון "ישראל היום". ההצעה גרמה לעיתון לצאת לקמפיין רחב היקף לבלימתה, ועוררה מחלוקת חריפה בתוך הכנסת ובקרב גורמים מקצועיים. הטענות נגעו הן להשפעתו המערערת של ישראל היום על כלל שוק העיתונות, בכך שהוא פועל ללא מודל עסקי ברור, והן לבעיה הנורמטיבית שבשימוש בכסף של איש עסקים מחוץ לישראל לתמיכה אישית בראש הממשלה בנימין נתניהו. מנגד הושמעו טענות כי מדובר בחקיקה פרסונלית הפוגעת בחופש העיתונות, וכי החקיקה לא תשיג את מטרתה משום שהגורם המערער את יציבות השוק איננו חלוקת החינם של גיליונות העיתון אלא הורדת מחירי הפרסום.³ אף שהצעת החוק לא קודמה מאז נובמבר 2014, פרשנים פוליטיים מסוימים סברו שהיא הגורם שהוביל את ראש הממשלה נתניהו להכריז על יציאה לבחירות חדשות.⁴

הצעת חוק נוספת שהעסיקה את השיח התקשורתי אך בסופו של דבר התפוגגה הייתה ההצעה לתקן את חוק רשות השידור כך שייאסר על שדרני הרשות להביע כל עמדה אישית בשידור. הצעת חוק זו, שיזם חבר הכנסת ישראל אייכלר (יהדות התורה) כחלק מהדיונים על סגירת הרשות הקיימת והקמת תאגיד השידור הציבורי החדש, נומקה בטענה שמדובר בעצם בסעיף מתקנון האתיקה של רשות השידור העצמה ("מסמך נקדי") שעכשיו יקבל תוקף של חוק. זאת אף על פי שהתקנון עצמו כבר עודכן וסעיף זה הושמט ממנו ואף על פי שרשות השידור נמצאת על סף סגירה. לאחר התנגדות עזה של עיתונאים, מועצת העיתונות וארגוני חברה אזרחית ואקדמיה – בוטל הסעיף על ידי הכנסת⁵ ביוזמת הממשלה.⁶

בשנת 2015 הונחו על שולחן הכנסת מספר הצעות חוק הנוגעות לפעילות בעולם דיגיטלי, שרובן משקפות מבוכה ביחס להתמודדות עם אתגרי הטכנולוגיה. החשובה

² 2128/20, "הצעת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (תיקון – חופש הביטוי וחופש העיתונות)".

³ מרדכי קרמיניצר, תהילה שוורץ אלטשולר, "הצעת החוק לקידום ולהגנת העיתונות הכתובה בישראל", המכון הישראלי לדמוקרטיה, 13.11.14. goo.gl/U4xvZ3

⁴ יוסי ורט, "לא דיל עם החרדים, חוק ישראל היום הוא שהביא לבחירות", הארץ, 5.12.2014. www.haaretz.co.il/news/politi-premium-1.2504567

⁵ צבי זרחיה ונתי טוקר, "הממשלה לא אישרה את הצעת החוק לביטול 'חוק ההשתקה'", TheMarker, 11.10.2015. www.themarker.com/news/politics/1.2749189. נתי טוקר, "קרן נויבך על הכוונת: החוק לסתימת פיות ברשות השידור אושר באישון לילה", TheMarker, 3.9.2015. www.themarker.com/advertising/1.2723490

⁶ אלכסנדר כץ, "נתניהו קבר את המהלך של אקוניס: סעיף 'סתימת הפיות' ברשות השידור בוטל סופית", אייס, 19.10.2015. www.ice.co.il/media/news/article/416425

שבהן היא הצעת החוק שהגישה חברת הכנסת רויטל סויד (עבודה) המאפשרת להגיש תלונה במשטרה נגד כל אדם המפרסם תוכן כתוב ברשתות החברתיות בפרט וברשת האינטרנט בכלל, שעלול לבזות, להעליב או להשפיל אדם והוא בגדר לשון הרע. למרות טענתה של מגישת ההצעה כי לפי המצב הקיים חוק איסור לשון הרע חל רק על עיתונות מסורתית (מודפסת ומשודרת),⁷ הצעת החוק לא קודמה בשל ההבנה כי החקיקה הקיימת מאפשרת להחיל את החוק גם על המרחב המקוון.⁸

חברי הכנסת ניסן סלומינסקי, שולי מועלם (הבית היהודי), קרין אלהרר (יש עתיד) ומרב בן ארי (כולנו) וכן חבר הכנסת מיקי זוהר (ליכוד) הגישו הצעות חוק ברוח של הצעות שכבר הוגשו בעבר, המבקשות לחייב את ספקי האינטרנט לסנן את כל התכנים המועברים דרכם ברשת כברת מחדל.⁹ הם מבקשים לשנות את המצב הקיים, על פי חוק התקשורת (בזק ושידורים) סעיף 4ט(ד), הקובע כי ספקי האינטרנט מחויבים להציע שירותי סינון רק למי שמבקש זאת במפורש.¹⁰ הטלת צנזורה אקטיבית על הרשת, בצירוף עילות רחבות ולא מוגדרות – היא כמובן בעייתית ביותר. עם זאת כדאי להזכיר שישראל אינה המדינה המערבית היחידה שבה מתקיים דיון ציבורי ער בהצעות חוק כגון זו. הליכי החקיקה לא התקדמו.

הצעת חוק נוספת שהדיון בה נדחה בינתיים בהתאם להחלטת ועדת השרים לחקיקה, היא הצעה לתקן את חוק הגנת הפרטיות ולאפשר לאדם הרואה עצמו נפגע מפרסום על אודותיו באינטרנט לפנות למפעיל מנוע החיפוש בבקשה להסיר פרסום זה. אם מפעיל מנוע החיפוש מסרב להסיר את המידע או לא מגיב לבקשה, רשאי המתלונן לפנות לבית המשפט, וזה יכול להורות למפעיל מנוע החיפוש להסיר את הפרסום. הצעת חוק זו, שהוגשה על ידי חבר הכנסת עופר שלח ואחרים, מכונה "הזכות להישכח" ונומקה בכך שללא קיומם של מנועי החיפוש, לא היה מיוצר אותו הקשר בין סיפורים שונים המסוגל להסב נזק לפרט – נזק שאינו מידתי ואינו מוגבל בזמן בשל העובדה שהאינטרנט "אינו שוכח". הקושי בהצעת החוק, מעבר לפגיעה בחופש הביטוי והעיתונות הוא בכך שהיא תוקפת רק את החוליה של ה"מתווכים" – מנועי החיפוש, ואיננה מתייחסת ליוצרי הפרסומים. ההצעה תיצור אנומליה שלפיה מתווכים ידרשו להסיר סוגים של פרסומים שלפי החקיקה הקיימת (חוק הגנת הפרטיות/חוק לשון הרע) אי אפשר לדרוש מיוצרי הפרסום להסיר. הצעת החוק משקפת פסיקה של בית הדין האירופי, אך טרם אומצה חקיקה דומה במדינות אירופה השונות. הצעת החוק היא ללא ספק חלק אחד בתצרף רחב העוסק במתח שבין הזכות לפרטיות לבין הזכות למידע בעידן הדיגיטלי. זה זמן טוענים מומחים כי ראוי לבצע עבודה מקיפה ומסודרת במשמעויות המהותיות, הנורמטיביות, הפרקטיות והמוסדיות של הגנת הפרטיות בעידן הדיגיטלי ולא להסדיר את הנושא טלאים טלאים.¹¹

⁷ אריק בנדר, "הצעת חוק: תלונה במשטרה על טוקבק או פוסט מעליב", מעריב, 2.4.2015. www.maariv.co.il/news/politics/Article-4705

⁸ איתמר לוין, "ועדת השרים לחקיקה: חוק לשון הרע- גם על האינטרנט", News1, 20.7.2015. www.news1.co.il/Archive/001-D-367079-00.html

⁹ נחמה אלמוג, "הצעת חוק: ספקיות האינטרנט יחויבו לסנן פורנוגרפיה", אנשים ומחשבים, 10.12.2015. [www.pc.co. .10.12.2015. /il/it-news/201647](http://www.pc.co.il/it-news/201647)

¹⁰ מערכת וואלה! News, "הצעת חוק של הבית היהודי: ספקיות האינטרנט יחויבו לסנן פורנוגרפיה", 10.12.2015. tech.walla.co.il/item/2914477

¹¹ 1565/20 פ"א, הצעת חוק הגנת הפרטיות (תיקון – הזכות להישכח), התשע"ה–2015. goo.gl/vNYEH8

הפעלת סמכויות משטרתיות להגבלת חופש הביטוי והעיתונות

בשנת 2015 נצפו פגיעות שונות בחופש הביטוי והעיתונות בידי רשויות אכיפת החוק¹² (וגם בידי אזרחים¹³). דווח על יד קשה שמפעילה המשטרה כלפי עיתונאים בירושלים¹⁴ ועל פגיעה פיזית בצלמת עיתונות שסיקרה הפגנה.¹⁵ נרשמו גם עימותים בין מפגינים שביקשו לתעד את ההפגנות נגד אישור מתווה הגז לבין המשטרה, עד כדי מתן צווי הרחקה מהפגנות.¹⁶ השדולה לחופש העיתונות וחופש הביטוי התכנסה על רקע איומים הולכים וגוברים על כלי תקשורת ועיתונאים הן מצד גורמים ממשלתיים והן מצד הציבור,¹⁷ וחבר הכנסת יואל חסון (המחנה הציוני) הניח על שולחן הכנסת הצעת חוק המבקשת לראות בתקיפת עיתונאים וצוותי תקשורת עברה בדרגה חמורה מתקיפה רגילה.¹⁸

כן הסתבר כי המשטרה משתמשת בסמכותה לקבל נתונים מחברות הסלולר מכוח חוק נתוני תקשורת, גם כדי לחפש "אמירות ימניות" של חיילים בהודעות פרטיות במכשירי הסלולר שלהם,¹⁹ ולעומת זאת ניכר חוסר אחידות במדיניות מעצרים,²⁰ חקירות והגשת כתבי אישום וכן פיטורי עובדים²¹ על רקע התבטאויות פוגעניות במדיה חברתית פתוחה כגון פייסבוק.

עניין נוסף הראוי לאזכור הוא חקירת המשטרה נגד עיתונאי ערוץ 10 גיא לרר בחשד ל"פרסום חומרי חקירה אסורים". טענת המשטרה הייתה כי לרר שידר בתכניו "צינור לילה" סרטון סאטירי על שוטר שהעלה עו"ד ברק כהן, החשוד בהעלבת עובד ציבור, לאתר יוטיוב.²² אף על פי שאין מדובר בעניין קיצוני, העובדה שהמשטרה הייתה צד בעניין זה (הרי מדובר בהעלבת שוטר) גורמת לפגיעה בחופש העיתונות להיות חמורה יותר.

¹² אקטיביסטילס, "צלמי עיתונות בירושלים ובשטחים: הצבא והמשטרה נלחמים בנו", שיחה מקומית, 6.11.2015. mekomit.co.il/%D7%90%D7%9C%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%A0%D7%92%D7%93-%D7%A6%D7%9C%D7%99%D7%99%D7%9D

¹³ רן בוקר, "כתב של ערוץ 10 הותקף על ידי פעילי ימין", Ynet, 4.11.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4720949,00.html

¹⁴ איתמר ב"ז, "דמם של הצלמים הותר", העין השביעית, 16.5.2015. www.the7eye.org.il/159095

¹⁵ אלכסנדר כץ, "עיתונאים הותקפו בהפגנת הימין: 'באו אליי יס'מניקים עם אלות והכו אותי'", אייס, 21.12.2015. www.ice.co.il/media/news/article/420094

¹⁶ שירי בלומברג, "המפגינים נגד מתווה הגז: 'המשטרה מנסה להשתיק אותנו'", Mako, 10.11.2015. www.mako.co.il/news-israel/local-q4_2015/Article-591c32c7d91f051004.htm

¹⁷ אורן פרסיקו, "ציפי לבני: 'אובמה וונני מוזס. על זה היו הבחירות'", העין השביעית, 25.11.2015. www.the7eye.org.il/182935

¹⁸ אריק בנדר, "עקב תקיפת כתב ערוץ 10: הצעת חוק שתבחין בין תקיפת עיתונאים לאזרחים", מעריב, 5.11.2015. www.maariv.co.il/breaking-news/Article-511535

¹⁹ יוחאי עופר, "ההיילים המכים: מצ"ח מחפשת 'אמירות ימניות'", nrg, 29.10.2015. www.nrg.co.il/online/1/ART2/734/335.html

²⁰ יהושע בריינר, "ילא יישארו פה יהודים": בצל גל הטרור - כ-80 עצורים בחשד להסתה בפייסבוק", וואלה! News, 21.10.2015. news.walla.co.il/item/2899048

²¹ בילי פרנקל, "שוב: עובד הביע תמיכה במחבל-ופוטר", Ynet, 11.10.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4709550,00.html. "בין הסתה להשתקה של עובדים ועבודות", האגודה לזכויות האזרח בישראל, 18.10.2015. www.acri.org.il/he/35898

²² רן בוקר, "גיא לרר: 'נחקרתי במשטרה'", Ynet, 9.12.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4737087,00.html

חופש המימון

סוגיית חופש המימון נוגעת לשאלה מהם הקריטריונים שיכול להפעיל מקבל החלטות בשעה שהוא מחליט כיצד לממן גופי תוכן (תקשורת ותרבות). כעיקרון, כל תמיכה ממשלתית חייבת לעבור דרך קריטריונים שאמורים להיות כפופים לכללי המשפט המנהלי – כלומר שוויוניים, אובייקטיביים, שקופים וללא שיקולים זרים. אין מדובר בחלוקת דמי כיס או תקציב השייך לרשות המנהלית או לשר הממונה עליה.²³ האם שיקולים של נאמנות למדינה, קידום אג'נדה פוליטית של שר או שרה, או הטיה פוליטית של חדשות ייחשבו שיקולים זרים? השאלה האם כל פסטיבל שמקבל תקציב ציבורי צריך להעביר את התוכנייה לעיון השרה כשומרת האינטרס המדינתי ורגשות הציבור, כדי שזו תבדוק אם אין שם תכנים שאינם נאים בעיניה, הפכה לשאלה נוכחת במספר הקשרים, כשהשחקנית הראשית בהם היא שרת התרבות מירי רגב.²⁴

סוגיות אלה התעוררו השנה מספר רב של פעמים רבות, כשהשחקנית הראשית בהן היא שרת התרבות מירי רגב. למשל, השרה איימה על השחקן נורמן עיסא, שסירב להופיע בבקעת הירדן מטעמי מצפון, כי תשלול תקציב מתיאטרון שבניהולו.²⁵ לבסוף, משהבינה כי הדבר מחוץ לסמכותה קיימה אתו שיחת הבהרה.²⁶ במקרה אחר איימה השרה כי תשלול גם את תקציב פסטיבל ירושלים, כשפרסם כי יקרין סרט על יגאל עמיר (והקרנת הסרט בוטלה²⁷), וכי תשלול את תקציב הסינמטק בתל אביב אם יקרין סרטים בנושא הנכבה.²⁸ לאלה מצטרפים ניסיונותיה של רגב להתערב בסוגיית קביעת התכנים של ועדת הפלייליסט של התחנה הצבאית גלגלצ, היוזמה לכפות על מפקד גלי צה"ל שיח ישיר אתה אף על פי שאיננה ממונה עליו, ייזום דיון בנושא בוועדת החינוך של הכנסת ואיומייה להקים תחנת מוסיקה נוספת.²⁹ כל אלה נדחו מאוחר יותר על ידי שר הביטחון,³⁰ אך יצרו רעש תקשורי ניכר.

יחסי ראש הממשלה והתקשורת ורגולציית התקשורת

ראש הממשלה בנימין נתניהו כמעט שאינו מתראיין לתקשורת הישראלית, וכמה ימים לפני הבחירות הסכים להתראיין לערוץ 10 רק בתנאי שהעיתונאי רביב דרוקר לא יהיה בין המראיינים, ולכן בוטל הראיון.³¹ לתכנית אחרת, ביום הבחירות עצמו, הסכים להתראיין רק אם העיתונאי³² בן כספית לא יהיה נוכח – והשיג את רצונו. הקושי בכך,

²³ משה גורלי, "ללא תוכן", העין השביעית, 15.6.2015. www.the7eye.org.il/162766

²⁴ עמיר פוקס, "שרת החינוך מחדש", העין השביעית, 22.6.2015. www.the7eye.org.il/1635

²⁵ רן בוקר, "מירי רגב לנורמן עיסא: יאם לא תופיע בבקעת הירדן, נבחן את התמיכה בתיאטרון שלך", Ynet, 9.6.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4666590,00.html

²⁶ רן בוקר, "מירי רגב לנורמן עיסא: יאם לא תופיע בבקעת הירדן, נבחן את התמיכה בתיאטרון שלך", Ynet, 9.6.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4666590,00.html

²⁷ יונתן ריגר, "הסרט על יגאל עמיר לא יוקרן במסגרת פסטיבל ירושלים", Mako, 16.6.2015. www.mako.co.il/news-military/politics-q2_2015/Article-e8b876f648cfd41004.htm

²⁸ נירית אנדרמן, "שרת התרבות רגב בוחנת שלילת תמיכה מסינמטק ת"א בגלל פסטיבל סרטי הנכבה", הארץ, 29.11.2015. www.haaretz.co.il/gallery/cinema/1.2787638

²⁹ גילי איזיקוביץ וגילי כהן, "יעלון לרגב: אל תתערבי בענייני גלי צה"ל", הארץ, 5.11.2015. www.haaretz.co.il/gallery/media/1.2769566

³⁰ לי-אור אברבך, "מפקד גל"צ: מירי רגב מנסה להתערב בתוכן, לא אתן", גלובס, 8.11.2015. www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001079440

³¹ רן בוקר, "נתניהו הטיל וטו על דרוקר – הראיון בערוץ 10 בוטל", Ynet, 12.3.2015. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4636370,00.html

³² מעריב אונליין, "יצא בחוץ: נתניהו סירב להתראיין לאורלי וגיא כל עוד בן כספית באולפן", מעריב, 17.3.2015. www.ynet.co.il

מעבר להיבטים של צורך בדיווח לציבור דרך אמצעי התקשורת, הוא שערוצי הטלוויזיה המסחרית והציבורית נמצאים בשליטתה הישירה והעקיפה של המדינה המאסדרת אותם ומחליטה לגבי עתיד תפקודם ופעילותם.

לאחר הבחירות לכנסת במרץ 2015, ובצעד חסר תקדים, החליט נתניהו להותיר בידיו את תיק התקשורת, וכן התעקש על הכנסת סעיף להסכם הקואליציוני האוסר על שותפיו בקואליציה להתנגד לכל רפורמה שיציע בתחום התקשורת.³³ שתי הרפורמות החשובות הנוגעות לחופש העיתונות הן התהליך המתמשך של סגירת רשות השידור והקמת תאגיד השידור הציבורי החדש,³⁴ והצורך בעדכון ובהסתכלות מחודשת על שוק הטלוויזיה המסחרית בישראל בעולם דיגיטלי.³⁵ בהקשרים אלה המסקנה מורכבת. המסר בהשארת תיק התקשורת בידי ראש הממשלה ומינוי מנהל מטה הבחירות שלו, שלמה פילבר, למנכ"ל המשרד (לאחר פיטורים מזורזים של המנכ"ל הקודם, אבי ברגר³⁶), הוא מסר ברור של שליטה בתקשורת. אליו מצטרפים: ניסיונו של נתניהו לחייב את ערוץ 10 בדמי הארכת זיכיון גבוהים מאלה שדרשה הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו,³⁷ עיכוב מכון בינוי סופי של המועצה הציבורית של תאגיד השידור הציבורי הישראלי החדש,³⁸ והודעה כי לאחר הגשת דוח הוועדה הציבורית המקצועית לבדיקת עתיד אסדרת הטלוויזיה המסחרית (ועדת שכטר) תוקם ועדה נוספת המורכבת מאנשי משרד התקשורת בלבד. העיתונאי הבכיר של חדשות ערוץ 2 עמית סגל אמר בפאנל שנערך ביוני 2015 כי "הלחץ של ראש הממשלה על התקשורת: לחץ נוראי, בולשוויקי, לא ראוי וראוי שיפסק".³⁹

מצד שני, בסופו של דבר בקדנציה זו זכה ערוץ 10, כערוץ ביקורת מובהק על השלטון – לרישיון לשנים ארוכות,⁴⁰ סגירת רשות השידור והקמת תאגיד השידור הציבורי החדש מתקדמות, גם אם לאט מן המצופה;⁴¹ הוועדה שמונתה לבדיקת עתיד הטלוויזיה המסחרית החלה את עבודתה,⁴² העבודה על הצעת החוק לאיחוד רשויות הרגולציה על התקשורת המסחרית מתקדמת,⁴³ ואי אפשר לומר שנרשמו התערבויות בוטות או חריגות מצד ראש הממשלה בפעולות רשויות הרגולציה על התקשורת.

maariv.co.il/news/elections-2015/Article-468435

³³ לילך ויסמן, "נתניהו דורש זכות וטו לכל שינוי במפת התקשורת בישראל", גלובס, 28.4.2015. www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001031514

³⁴ הרפורמה ברשות השידור, ויקיפדיה, goo.gl/Vg2n0r

³⁵ ועדת שכטר, ויקיפדיה, he.wikipedia.org/wiki/%D7%95%D7%A2%D7%93%D7%AA_%D7%A9%D7%9B%D7%98%D7%A8

³⁶ לי-אור אברבך, "חשיפת גלובס: מדוע באמת פיטר נתניהו את מנכ"ל משרד התקשורת?", גלובס, 25.5.2015. www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001039155

³⁷ נתי טוקר, "עוקף את כחלון: נתניהו פעל לגבות חוב מערוץ 10- שלוש שעות לפני שעזב את האוצר" www.themarket.com/news/1.2639575, 18.5.2015.

³⁸ נתי טוקר, "חודשיים וחצי אחרי-מינוי חברי מועצת השידור הציבורי עדיין לא הוגש לבדיקה", TheMarker, 16.11.2015. www.themarket.com/advertising/1.2777211

³⁹ אלכסנדר כץ, "עמית סגל: הלחץ של נתניהו על התקשורת הוא נוראי ובולשוויקי-ראוי שיפסק", אייס, 15.6.2015. www.ice.co.il/media/news/article/409725

⁴⁰ מיה מנע, "היסטוריה: ערוץ 10 קיבל רישיון שידורים ל-15 שנה", וואלה! News, 28.6.2015. b.walla.co.il/item/2867824

⁴¹ נתי טוקר, "נתניהו וכחלון מתחבאים – רפורמות השידור הציבורי מתמסמת", TheMarker, 24.2.2016. www.themarket.com/advertising/1.2860544

⁴² אלירן מלכ, "מסקנות הביניים של ועדת פילבר: יותר תחרות בשוק הטלוויזיה – בפחות רגולציה", כלכליסט, 25.1.2016. www.calcalist.co.il/marketing/articles/0,7340,L-3679286,00.html

⁴³ מיה מנע, "האם ברית המועצות תחכה לפילבר?", וואלה! News, 20.1.2016. b.walla.co.il/item/2927184

שקיפות וחופש מידע

חוק חופש המידע שחוקק בשנת 1998 הולך וצובר תאוצה ככלי שימושי לארגונים חברתיים, ובמידה פחותה מזו לעיתונאים. אף שאגרת הבקשות לקבלת מידע הופחתה מאוד כבר בשנת 2014, ניסיונות לשינויים בחוק שמטרתם להקל על מגוון הערעור על סירובן של רשויות למסור מידע, למשל באמצעות הקמת נציבות חופש מידע במשרד המשפטים, לא צלחו גם בשנת 2015. לעומת זאת, בסוף 2015 התקבל חוק המחייב להחיל את חוק חופש המידע על החטיבה להתיישבות של ההסתדרות הציונית העולמית.⁴⁴

בתחום יישום חוק חופש המידע, ממשיכים בתי המשפט – הן בית המשפט העליון והן בתי משפט מחוזיים – לספק פסקי דין התומכים בזכות לחופש מידע ומצמצמים את החריגים לה. כך אפשר לראות את פסק הדין בעניין החובה לפתוח יומני פגישות של ראשי ערים,⁴⁵ פרסום נהלים שונים⁴⁶ ומסמכי ניגוד עניינים במשמעותם הרחבה.⁴⁷

לעומת זאת, תומר אביטל, לשעבר כתב הכנסת ב"כלכליסט" וכיום עיתונאי עצמאי שהקים את פרויקט 100 ימים של שקיפות,⁴⁸ העוסק בעניינים הנוגעים לשקיפות ולחצים בתהליכי קבלת החלטות שלטוניים, ניהל מאבק ארוך השנה כדי להבין מדוע נשלל ממנו אישור הכניסה הקבוע לכנסת אף על פי שיש לו תעודת עיתונאי, ואף על פי שאנשי עסקים שונים נהנים מאישור כזה. אביטל הגיש בקשת חופש מידע כדי לקבל את רשימת מחזיקי האישורים הקבועים ונענה על ידי הכנסת כי לא תסכים לפרסם זאת מטעמי פגיעה בביטחון, ולכן הגיש עתירת חופש מידע בעניין.⁴⁹ עד סוף שנת 2015 לא הסתיימה הסכסוך, ולאביטל אין אישור כניסה קבוע לכנסת.⁵⁰

ברבע האחרון של שנת 2015 הועמדה בפני בית המשפט המחוזי בירושלים עתירת חופש מידע שהגיש העיתונאי רביב דרוקר ועניינה חשיפת מועדי שיחות הטלפון היומיות המתנהלות, לטענתו, בין ראש הממשלה לבין פטרונו ובעל העיתון "ישראל היום" שלדון אדלסון, וכן עורך העיתון עמוס רגב. מטרת הבקשה, לפי דרוקר, היא לחשוף את עומק הקשר שבין נתניהו לבין העיתון.⁵¹ בית המשפט קיבל את עתירת דרוקר⁵² וסבר כי אין מדובר במידע פרטי אלא במידע ציבורי, ואולם פרקליטיו של ראש הממשלה ערערו לבית המשפט העליון בטענה שלא נשמעו עמדותיהם של הצדדים השלישיים בסכסוך – אדלסון ורגב עצמם. בית המשפט העליון קיבל טענה זו והחזיר את הסכסוך לדיון מחודש בבית המשפט המחוזי.⁵³

⁴⁴ דפנה ליאל, "אוסר החוק להסדרת מעמדה של החטיבה להתיישבות", Mako, 24.12.2015, www.mako.co.il/news-military/politics-q4_2015/Article-e6841b5e331d151004.htm

⁴⁵ עת"מ 58317-07-15, הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת נ. עיריית קריית גת.

⁴⁶ עת"מ 68189-12-14, גישה נ' המינהל האזרחי בגדה המערבית.

⁴⁷ עת"מ 13803-05-15, דר יעוף ניהול ותכנון עירוני בע"מ ואח' נ' משרד הפנים ואח'.

⁴⁸ תומר אביטל, "שוודי התיבה הציבורית", 100 ימים של שקיפות, tomravital.wordpress.com/2016/02/14

⁴⁹ מיה מנע, "ביהמ"ש יכריע האם לחשוף מקבלי אישורי הכניסה לכנסת", וואלה! News, 26.10.2015, b.walla.co.il/item/2900761

⁵⁰ תומר אביטל, "למה ביטלה הכנסת את היתר הכניסה שלי?", הארץ, 27.7.2015, www.haaretz.co.il/blogs/tomeravital/1.2692787

⁵¹ כתב העין השביעית, "האם נתניהו מסתיר את שיחות התדרוך הקבועות עם עמוס רגב?", העין השביעית, 2.12.2015, www.the7eye.org.il/183437

⁵² אורן פרסיקו, "התחום האפור של בנימין נתניהו", העין השביעית, 2.12.2015, www.the7eye.org.il/184046

⁵³ לי-אור אברבך, "האם נתניהו יחשוף את פגישותיו עם אדלסון? המחוזי ידון שוב", גלובס, 10.2.2016, www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001102085

פוליטיקאים תובעים עיתונאים

שנת 2015 לא הייתה שנה של פסיקות מרעישות בתחום לשון הרע. ואולם אחת התופעות המטרידות בנושא זה היא התופעה שבה פוליטיקאים מגישים תביעות דיבה, בסכומים גבוהים ומופרכים, נגד עיתונאים. אין ספק שהכלי של תביעות דיבה צריך לעמוד לרשותם של אנשי ציבור, גם נגד פוליטיקאים, אלא שיש להשתמש בו במשורה, הואיל ויש בו היבט הרתעתי ניכר נגד עיתונאים כפרטים⁵⁴ ונגד אמצעי תקשורת בכלל, העלולים להימנע מליצור תחקירים ומלהתבטא נגד השלטון. כדאי לזכור שחלק מן התביעות מסתיימות בלא כלום, ולכן משמשות יותר תביעות השתקה מאשר ניסיון כן להגיע לתהליך של בירור אמת עובדתית, וכן מעוררות את השאלה אם הוצאות המשפט צריכות להיות מכוסות מכספי הציבור, בדרך כלל דרך כספי הקשר עם הציבור המסור לחברי הכנסת.⁵⁵ שלוש הדוגמאות הבולטות לכך השנה היו:

- תביעה של 10 מיליון שקל על ידי שרת התרבות מירי רגב נגד חדשות ערוץ 10, בעקבות תחקיר של הערוץ לגבי הטיית מכרזים ותיאומי גרסאות של רגב עם אנשים הצוות שלה.⁵⁶ ערוץ 10 טען בתגובה כי מדובר בהשתקה.⁵⁷ תביעה זו עדיין מתבררת.
- תביעה על סך מיליון שקל של שר החינוך נפתלי בנט נגד עיתונאי "גלובס" דרור פויר על ציוץ בטוויטר שנגע לכך שבנט התבטא בצורה גזענית ביחס לערבים.⁵⁸ מאוחר יותר מחק בנט את התביעה בלי שפויר נדרש להסיר את הציוץ.⁵⁹
- תביעה על סך מיליון שקל של חבר הכנסת אורן חזן (ליכוד) נגד עיתונאי ערוץ 2 עמית סגל על תחקיר שעסק בעברו של חזן כבעלי קזינו בבולגריה.⁶⁰

לדוגמאות אלה מצטרפות שלוש דוגמאות משיקות נוספות. הראשונה היא תביעה של אשת ראש הממשלה שרה נתניהו נגד העיתון מעריב והעיתונאי בן כספית על פרסום פיטורי הגנן של בית ראש הממשלה.⁶¹ הדוגמה השנייה – תביעה של שרת התרבות מירי רגב נגד אדם שקילל אותה בפייסבוק. בתביעה זו חשפה רגב את פרטיו האישיים של המקלל. כשהלה הגיש תביעה נגדית, טענה רגב כי עומדת לה חסינות פרלמנטרית.⁶² בית המשפט דחה את הטענה בשתי ערכאות.⁶³ הדוגמה השלישית היא תביעה שהגיש בארצות הברית הרב יאשיהו פינטו נגד תכנית התחקירים "עובדה" על סך מאה מיליון דולר, שגם היא התבררה כתביעת השתקה והסתיימה בלא כלום.⁶⁴

⁵⁴ חן מענית, "כתבי מעריב נדרשים להוציא מכיסם סכומי-עתק בגין תביעות", גלובס, 14.11.2012. www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000798502

⁵⁵ תומר אביטל, "מי מממן את תביעות הדיבה של נבחרי הציבור?", העין השביעית, 9.11.2015. www.the7eye.org.il/180562

⁵⁶ מיה מנע, "מירי רגב תובעת מיליון שקלים מחדשות 10", וואלה! News, 20.10.2015. b.walla.co.il/item/2899045

⁵⁷ אורן פרסיקו, "מירי רגב: רדיפה. ערוץ 10: השתקה", העין השביעית, 3.1.2016. www.the7eye.org.il/187353

⁵⁸ "בנט תובע את העיתונאי דרור פויר במיליון שקלים: 'השקרים נגמרו'", nana10, 10.2.2015. news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1109060

⁵⁹ איתמר ב"ז ושוקי טאוסיג, "בנט התקפל (2)", העין השביעית, 3.11.2015. www.the7eye.org.il/177332

⁶⁰ "אורן חזן תובע את עמית סגל על סך מיליון שקל", NRG, 12.10.2015. www.nrg.co.il/online/1/ART2/730/564.html

⁶¹ נועם שרביט, "שרה נתניהו עוברת למתקפה: תובעת את 'מעריב' והגישה תלונה נגד 'ידיעות אחרונות'", Mako, 25.1.2010. www.mako.co.il/entertainment-tv-media/media/Article-69394228dd56621004.htm

⁶² "ניסו ליצור לי תדמית של אשה חסרת לב", העין השביעית, 5.3.2015. www.the7eye.org.il/150240

⁶³ אורן פרסיקו, "קלף החסינות", העין השביעית, 12.2.2015. www.the7eye.org.il/146722

⁶⁴ אורן פרסיקו, "מיוזמתה ומטעמה", העין השביעית, 2.7.2015. www.the7eye.org.il/165146

⁶⁴ איתמר ב"ז, "תביעת השתקה של מוסדות הרב פינטו נקברה", העין השביעית, 5.1.2016. www.the7eye.org.il/187748

תעמולת בחירות

אם במערכת הבחירות לכנסת ה-19, התחדד הצורך להתאים את חוק הבחירות (דרכי תעמולה) התשי"ט–1959 לעידן הדיגיטלי, הרי שבמערכת הבחירות לכנסת ה-20 הפך הצורך לאקוטי. זאת הן ביחס לצורך לשקול מחדש את הצידוק לשידור תשדירי תעמולה או לשנות את מתכונתם, הן ביחס להתעצמות זירת התעמולה במרחב הדיגיטלי והיעדר כפיפותה לחוקי הבחירות, והן ביחס לתפיסה המיושנת המחייבת את אמצעי התקשורת המאוסדרים והמפוקחים לשמור על אובייקטיביות ולהימנע משידור "תעמולת בחירות", דרישה המתבררת כבלתי אפשרית ליישום. דיני הבחירות נשחקים ממערכת בחירות אחת לשנייה וגבולות המותר, האסור והאפשרי לאכיפה היטשטשו. לאורך השנים אפשר למצוא התבטאויות מצד ועדת הבחירות בדבר הצורך בשינוי. השופט אליקים רובינשטיין, יו"ר ועדת הבחירות של מערכת הבחירות לכנסת ה-19 קרא בינואר 2013 להסתכלות מחודשת על חוקי התעמולה בישראל: "סוף סוף יש מקום למבט מחדש על תעמולה ואיסור תעמולת בחירות ואכיפת האיסור קשה במיוחד"⁶⁵. במערכת הבחירות לכנסת ה-20 כתב יו"ר ועדת הבחירות, השופט סלים ג'ובראן, כי "חוק הבחירות הוא חוק ארכאי משנת 1958, שראוי לעדכנו ויפה שעה אחת קודם"⁶⁶. השופט רובינשטיין כינה, שוב, את החוק "ארכאי"⁶⁷ והשופט נעם סולברג הסביר ש"התקשורת שינתה פניה, ודיני תעמולת הבחירות, בחלקם, ארכאיים, מנותקים מן המציאות. יש צורך לעשות מעשה; לחוקק ולהתקין"⁶⁸.

בהיבט של האיסור לשידור "תעמולת בחירות" ברדיו ובטלוויזיה בשישים הימים שלפני הבחירות, התעוררה במערכת הבחירות של 2015 השאלה אם ההחלטה לשידור את נאום נתניהו בקונגרס האמריקני בעיכוב של חמש דקות,⁶⁹ בעוד נאום של מאיר דגן בהפגנת ההמונים נגד נתניהו מספר ימים לאחר מכן שודר בשידור חי, היא מוצדקת, ומה בכלל יכולים עורכי טלוויזיה לעשות בחמש הדקות האלה. בהיבט של החלת דיני התעמולה על המרחב הדיגיטלי. בראשית 2013 החליט יו"ר ועדת הבחירות דאז, השופט רובינשטיין, להחיל את החוק על האינטרנט, גם בהיבטים תוכניים (למשל כדי לאסור פרסום גזעני) וגם בהיבטים אחרים (כגון דרישה של פרסום זהות מזמין התעמולה). השופט הסביר בסיכום הלקחים שלו ממערכת הבחירות מה היו מניעיו: "לא ראיתי, שלא כפסיקה קודמת ותפיסתי שלי בתחילה, לפטור את האינטרנט מתחולת חוק דרכי תעמולה, וזאת כדי שלא להפוך את החוק, עם ההתפתחויות הטכנולוגיות, לחוכא ואיטלולאי". זוהי גישה בעייתית ביותר מבחינה חוקתית, הואיל והיא פוגעת בזכות לחופש ביטוי, דווקא בתקופת בחירות, ללא הסמכה מפורשת בחוק. היא יוצרת גם בעיות פרקטיות משום שוועדת הבחירות המרכזית היא מגנט לתשומת לב תקשורתית בתקופת בחירות והרחבת הסמכות גוררת עתירות נוספות. פתיחת הדלתות שהתבטאה במספר גבוה בהרבה של החלטות בתקופת רובינשטיין לעומת קודמיו, הפכה את ועדת הבחירות של 2015 לשחקן פעיל יתר על המידה, והכול, כאמור, בהיעדר חקיקה מפורשת.

⁶⁵ אטילה שומפלבי, "יו"ר ועדת הבחירות: אולי יקרה נס, וישנו את חוק התעמולה", Ynet, 30.1.2013. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4339162,00.html

⁶⁶ החלטה בעתירה נגד דברים שנאמרו בתכנית בתחנת הרדיו "קול ברמה", תב"כ 10/20.

⁶⁷ שידור נאום נתניהו בקונגרס, בג"ץ 1280/15.

⁶⁸ בשאלת חלוקת גיליון "שרלי הבדוי", בג"ץ 979/15.

⁶⁹ נאום בנימין נתניהו בפני הקונגרס של ארצות הברית (2015), ויקיפדיה, goo.gl/Z5AYnT

כבר בתחילת הדרך העיר השופט ג'ובראן, שגם במקרים שבהם החוק חל במפורש על אמצעי תקשורת מסוים (לדוגמה, חובת זיהוי מפרסם של מודעות בעיתונים מודפסים בלבד), יש לו סמכות "להחיל בעת הצורך ולרוב במשורה את האיסורים גם על מדיות אחרות, כולל על תעמולה באינטרנט".⁷⁰ המצוקה כאן ברורה: מפלגה יכולה לפרסם באינטרנט באין מפריע תעמולה שלילית נגד מפלגות אחרות בלי להזדהות, וזאת בניגוד לתעמולה שהיא מפרסמת בעיתונים. זהו אבסורד שיו"ר ועדת הבחירות מנסה לתקן. אולם בכך הוא מגביל את חופש הביטוי הפוליטי במהלך הבחירות בלא הסמכה ברורה בחוק.

גם אם הדוגמה שלעיל עסקה ב"מעטפת" של התוכן, כגון בהשתתפות חובות שקיפות ביחס לעומדים מאחורי מודעות וסרטוני תעמולה, הרי שהרחבת היתר של סמכויות ועדת הבחירות מתבטאת גם בהתערבות בליבה הקשיחה של תוכן התעמולה. חוק התעמולה מקנה ליו"ר ועדת הבחירות שיקול דעת לאשר את "תשדירי התעמולה", אותם סרטונים המוקרנים בשבועיים שלפני הבחירות בטלוויזיה. כבר בשנת 2003, בית המשפט העליון פסק כי אף שאין ליושב-ראש ועדת הבחירות סמכות מפורשת לכך בחוק, הוא מוסמך לאשר את שידורי התעמולה גם ברדיו.⁷¹ למרבה ההפתעה, במערכת הבחירות של 2015 הרכיב יו"ר ועדת הבחירות את סמכותו לאשר או לפסול מודעות על גבי אוטובוסים, סרטוני תעמולה ברשתות החברתיות ובאינטרנט בכלל ועוד. בין העילות שבהן השתמש כדי לפסול תעמולה היו, לדוגמה, השמירה על רגשות הציבור ומניעת הטעיה.

ההרחבה הזו בעייתית מבחינה חוקתית. האם יו"ר ועדת הבחירות הוא עתה צנזור התעמולה על כל אמצעי התקשורת, לרבות האינטרנט? אבל היא גם מעוררת בוקה ומבולקה פרקטית. היא מעודדת הגשת עתירות סרק השייכות למרחבים שונים מאלה של תעמולת הבחירות. למשל, רשימת הליכוד עתרה ליו"ר ועדת הבחירות בגין הפרת הוראות חוק מימון מפלגות בפרשת ארגון V15, בעוד ברור היה, כפי שגם פסק יו"ר ועדת הבחירות, שאין לו כל סמכות לתת סעדים בגין הפרת חוק זה. כך היה גם בנושא העתירה נגד "ישראל היום" שטענה שהעיתון הוא כלי תעמולה מתחילתו ועד סופו, בעוד המרחב הנכון לטיפול בעניין הוא חוקי מימון הבחירות.⁷² בהסתמך על החלטות קודמות הוגשה עתירה לפסול מודעות על שלטון חוצות ופרסום מקוון של רשימת המחנה הציוני בגין הטעיה מהותית, אך אז, למרבה ההפתעה, החליט יו"ר ועדת הבחירות כי סמכותו נוגעת "לרוב בהטעיה צורנית" בלבד.⁷³

תפיסה מרחיבה בעייתית זאת בנוגע לסמכויות יו"ר ועדת הבחירות הגיעה לשיא כשיו"ר ועדת הבחירות קיבל את העתירה לאסור חלוקת גיליונות של המגזין הצרפתי "שרלי הבדוי", שבמשרדיו אירע באותו הזמן פיגוע רצחני, על ידי רשימת ישראל ביתנו, בין השאר, בטענה שיש בחלוקה זו משום פגיעה ברגשות דתיים. שופטי הערעור בבית המשפט העליון העירו שאין ליו"ר ועדת הבחירות סמכות לתת צו מניעה בשל נימוק זה.⁷⁴ ואולם במקום להפסיק להפעיל את סמכות ועדת הבחירות מוחץ למסגרת החוק,⁷⁵

⁷⁰ החלטה בעניין סרטון גן הילדים של רשימת הליכוד, תב"כ 5/20.

⁷¹ בג"ץ 212/03 חרות התנועה הלאומית נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה, פ"ד נז (1) 750.

⁷² אורן פרסיקו, "הליכי ביזיון", העין השביעית, 4.3.2015. www.the7eye.org.il/150121

⁷³ בעניין מודעות על קרקעות חינם, תב"כ 18/20.

⁷⁴ רויטל חובל, "בג"ץ התייר לישראל ביתנו לחלק את שארלי הבדוי", הארץ, 25.2.2015. www.haaretz.co.il/news/

elections/premium-1.2574561

⁷⁵ חנוך מרמרי, "נצחון הפרובוקציה", העין השביעית, 14.2.2015. www.the7eye.org.il/147578

ובכך להפעיל לחץ על הכנסת לתקן אותו, בחרו הנשיאה נאור והמשנה רובינשטיין לאפשר דיון נוסף בסוגיה זו.⁷⁶

לאחר הבחירות מינתה שרת המשפטים איילת שקד ועדה ציבורית בראשות נשיאת בית המשפט העליון בדימוס השופטת דורית ביניש⁷⁷ כדי להציע הסדר חקיקתי חדש.⁷⁸

ואולם העיסוק בתעמולת הבחירות חושף רק חלק מתמונת המצב של חופש העיתונות במערכת הבחירות של 2015. החלק האחר הוא תפקידה של התקשורת כשחקן פעיל במערכה זו. במאמר נוקב סיכם עו"ד אלעד מן הפרקטיקות שאפיינו את העיתונות הישראלית בזמן מערכת הבחירות, שמהן עולה צנזורה עצמית חריפה ביותר וכן הטיות לא מקצועיות ולא אתיות.⁷⁹ ניר גונטז' כתב כי "מערכת הבחירות של 2015 הביאה את מלחמות הכנופיות בתקשורת הישראלית, וגם את ההתכתשות האידיאולוגית, החצרנות והמחנאות, לשיאים חדשים".⁸⁰ נראה היה שהתקשורת והפוליטיקאים נמצאים על מגרש אחד, ששניהם שחקנים פעילים בו – מצד אחד, גם אחרים טענו כי במערכת הבחירות לא הייתה בישראל עיתונאות, והתקשורת הייתה לשחקן פעיל, מחוץ לארון, שמשקף התנגדות או תמיכה במועמדים. מצד שני, נתניהו הפך את המלחמה בתקשורת לחלק מן האג'נדה של מסע הבחירות שלו, עד כדי הפגנות של אנשי ליכוד מול מערכת "ידיעות אחרונות".⁸¹ מסגור המציאות בידיעות אחרונות, בישראל היום ובמקבילות המכוונות שלהם, ש- YNET בראשן, ייזכר כמופת לחד צדדיות בוטה. העיתוי של שליפת פריטי מידע (חשובים כשלעצמם) ממגירות הידע של עיתונאי הטלוויזיה, לא התבסס על שיקולים מקצועיים אלא על שיקולים שכוונו להטיב עם מועמדים או לפגוע בהם.

אפשר לומר שהיציאה מהארון היא תהליך מבורך. בדיוק כפי שהתפיסה שמניחה שאפשר להבחין בין חדשות לבין תעמולה – ששידור נאום נתניהו מהקונגרס בעיכוב של חמש דקות בטלוויזיה יאפשר לעורכים להשתמש באיזה עיפרון כחול קסום ולהפריד בין המוץ לבין הבר – היא תפיסה מיושנת במקרה הטוב ומגוחכת במקרה הרע. ייתכן שמנקודת הראות של צרכן התקשורת, עדיפה שקיפות של האינטרסים ואמירה ברורה שמדובר בניסיון להשיג מטרה פוליטית מסוימת, על פני התחבאות מאחורי אובייקטיביות בלתי קיימת.

אבל לתהליך המבורך יש גם צדדים אפלים, הן בהיבט של צריכת התקשורת והן בהיבט של מרחב הפעולה של עיתונאים. תוצאות הבחירות, בייחוד ביחס לניסיון החיסול הממוקד של נתניהו ולתחזיות הסקרים, מלמדות שהציבור התחיל לסנן את התקשורת והחדשות שהוא צורך באותם המסננים הקוגניטיביים שבהם הוא משתמש כשהוא צופה בפרסומות, ומלמדות שהציבור הבין שמה שמניע את המערכת העיתונאית

⁷⁶ עו"ד אורי ישראל פז, "הרכב של 7 שופטים ידון מחדש בשאלה האם חלוקת שארלי הבדו היא מתנה אסורה", תקדין, 5.3.2015 www.takdin.co.il/Pages/Article.aspx?artId=4909643

⁷⁷ עפרה אידלמן, "נשיאת העליון בדימוס דורית ביניש תעמוד בראש ועדה שתבחן רפורמה בחוק הבחירות", הארץ, 5.4.2015 www.haaretz.co.il/news/elections/1.2607930

⁷⁸ תהילה שורץ-אלטשולר וגיא לוריא, "עד הפארסה הבאה", עורך הדין, עמ' 22-27, גיליון 27.4.2015. www.dmag.co.il/pub/israelbar/lawyer27/index.html#22/z. תהילה שורץ-אלטשולר וגיא לוריא, "רפורמה בדיני תעמולת הבחירות: תקציר מחקר מדיניות", העין השביעית, 28.1.2015. goo.gl/KicUSW

⁷⁹ אלעד מן, "העובדות, ובזמן", העין השביעית, 29.3.2015. www.the7eye.org.il/153263

⁸⁰ אלעד מן, "כנופיית שלטון החוק", העין השביעית, 10.1.2015. www.the7eye.org.il/142071

⁸¹ ניר גונטז', "דגל שחור ברחוב מוזסי", העין השביעית, 1.2.2015. www.the7eye.org.il/145602

בישראל אינו שיקולים עיתונאיים במובן הקלאסי שלהם. הסיכון הוא שבהיעדר אמון בסיסי בתפקידה של התקשורת וביכולתה למלא תפקיד זה בצורה הוגנת ומעוררת אמון, בהיעדר עיתונאים חוקרים שמאחוריהם מערכות גדולות ומוצקות שיגבו אותם – לא יהיה אפשר לחשוף חלק גדול מעולות הממשל, ולקיים ביקורת אמיתית על השלטון. גם בעידן הפייסבוק.⁸²

חיסיון עיתונאי

החיסיון העיתונאי איננו מעוגן בחקיקה אלא קיים מכוח הלכה של בית המשפט העליון, שניתנה לפני כעשרים ושבע שנים.⁸³ גם ב-2015 הוכח כי אחת הבעיות העיקריות המאיימות על חופש העיתונות וגורמת להרתעה הולכת וגוברת של מקורות, הוא העדר קיום דוקטרינת החיסיון העיתונאי בפרקטיקה וכן אישור אמצעי חקירה וחיפוש נגד עיתונאים.⁸⁴ כמו במרחבים אחרים של חופש העיתונות ודיני התקשורת, גם החיסיון העיתונאי מעורר שאלות בעולם הדיגיטלי – הן שאלות ביחס להגדרת "עיתונאי"⁸⁵ בעולם של רשתות חברתיות, והן שאלות הנוגעות ליכולת להפר חיסיון זה באמצעים דיגיטליים של האזנות ומעקבים דיגיטליים אחר חומר עיתונאי.

שלוש פרשות ראויות לציון בהקשר זה בשנת 2015. החשובה שבהן היא התאבדותו של תנ"ב אפרים ברכה, ראש אגף החקירות במשטרה. אבירם זינו, שעבד ככתב המשטרה והמשפטים של "מעריב", החליף מסרים בטלפון הסלולרי שלו עם תת ניצב אפרים ברכה, שעמד בראש היחידה הארצית לחקירות הונאה במשטרת ישראל. מן המסרים עלה כי ברכה הדליף לזינו פרטים בנוגע לחקירות בבית ראש הממשלה כדי להשפיע על תחקיר שערך זינו בפרשה אחרת הקשורה לרב יאשיהו פינטו. העיתונאי יואב יצחק פרסם כי זינו העביר את התכתובת לחוקרי המחלקה לחקירות שוטרים.⁸⁶ כמה ימים לאחר מכן התאבד ברכה, ולאחר התאבדותו נשמעו טענות לפיהן חשיפת ההתכתובת בינו לבין זינו הייתה הגורם להידרדרות במצבו הנפשי. בעקבות כך הוגשה תלונה למועצת העיתונות בטענה לעברה על כללי האתיקה העיתונאית וחשיפת מקור, ואולם היועצים המשפטיים של המועצה גנזו את התלונה. ערעור שהגישו עשרה מחברי המועצה התקבל ובמסגרת דיון במועצה בדצמבר 2015 פרש זינו את גרסתו המלאה.⁸⁷ טרם ניתנה החלטה בעניין זה. העיתונאי לשעבר בן ציון ציטרין, שעל שמו קרויה ההלכה הנוגעת לחיסיון עיתונאי, כתב לאחר הפרשה כי "נדרשת התערבות המחוקק, שיאסור על המשטרה לדרוש מעיתונאים לחשוף את מקורות המידע שלהם ועל העיתונאים להיענות לכך. לפני שלושה עשורים לא העליתי על דעתי שאפשרות כמו זו האחרונה תיתכן בכלל. אחרי פרשת זינו-ברכה, יש לאסור בחוק גם על עיתונאים לחשוף מקור מידע".⁸⁸

⁸² תהילה שוורץ-אלטשולר, "דרוש חוזה חדש בין התקשורת לציבור", TheMarker, 29.3.2015. www.themarker.com/opinion/1.2602471

⁸³ ב"ש 298/86 ע"ד בן ציון ציטרין נגד בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין במחוז תל-אביב פ"ד מא(2) 337, 364 (1987).

⁸⁴ כנס "עתידי החיסיון העיתונאי", המכון הישראלי לדמוקרטיה, 20.5.2013. goo.gl/P8hYub. ראו למשל את דבריהם של ד"ר ישגב נקדימון, העיתונאי ברוך קרא ובן ציון ציטרין שאמר – "צריך עוד לרכז את המאמץ בתקופה הקרובה בטיפול בהביט הטכנולוגי כי הוא קריטי. זאת דעתי".

⁸⁵ אלעד מן, "חסינו של אדם-כבוד", העין השביעית, 27.8.2015. www.the7eye.org.il/172461. וכן שירן ירוסלבסקי קרני ותהילה שוורץ אלטשולר, "הסדרת החיסיון העיתונאי", המכון הישראלי לדמוקרטיה. goo.gl/5hDkmH

⁸⁶ יואב יצחק, "ברכה הדליף מבדיקה בתיק נתיניהו תמורת גניזת תחקיר נגדו במעריב", News1, 30.6.2015. www.news1.co.il/Archive/002-D-103943-00.html

⁸⁷ אורן פרסיקו, "לא היה המקור שלי בשום שלב", העין השביעית, 28.12.2015. www.the7eye.org.il/186799

⁸⁸ כתבות של בן ציון ציטרין בעין השביעית www.the7eye.org.il/writer/%d7%91%d7%9f-

פרשה נוספת הממשיכה להכות גלים היא פרשת ענת קם ואורי בלאו. קם, שהורשעה בריגול חמור וריצתה עונש מאסר, תבעה את אורי בלאו ואת עיתון הארץ בשנת 2013 תביעת נזיקין של 2.6 מיליון שקל, בטענה שרשלנותו של בלאו היא שחשפה אותה כמקור. בלאו והעיתון טענו כי פעלו כראוי והאחריות למצבה של קם מוטלת על כתפיה בלבד. בשלב הראיות של המשפט טענה קם על בסיס מסמכים שונים שהועברו לעיונה כי בלאו חתם על הסכם עם השב"כ, הסכם שהפקיר אותה, ושהפרתו על ידי בלאו תרמה עוד יותר לחשיפתה.⁸⁹

ביולי 2015 שודר בערוץ 2 ריאיון שערך כתב חדשות ערוץ 2 גיא פלג עם עינת הראל, החשודה בעברות של סרסרות, ניהול מקום לשם זנות והלבנת הון. בספטמבר 2015 הגישה משטרת ישראל לבית-המשפט בקשה שיוציא צו המורה לחברת החדשות של ערוץ 2 למסור לה את כל חומר הגלם ששימש להכנת הכתבה. בית המשפט נענה לבקשה במעמד צד אחד. חברת החדשות של ערוץ 2 הגישה בקשה לביטול הצו, בטענה לחיסיון עיתונאי, החל, לטענתה, לא רק על זהות המקור אלא על כל תוכן המידע שנאסף במסגרת עבודתם העיתונאית של הכתבים. בינואר 2016 קבע השופט כי חברת החדשות של ערוץ 2 לא תחויב למסור את חומר הגלם וכי יש להרחיב את החיסיון העיתונאי כך שיחול לא רק על זהות המקור של העיתונאי, אלא גם על החומר שאסף במהלך עבודתו העיתונאית. השופט העיר כי על המשטרה להיזהר במיוחד בהוצאת צווים לקבלת חומרי גלם מכלי תקשורת.⁹⁰ המדינה הודיעה כי תערער על החלטה זו.

עוד יש להעיר כי לאור התעצמות הקלות שבה אפשר לעקוף את העיתונאי ולהשיג את המידע הנחוץ לחשיפת המקור באמצעות אמצעים טכנולוגיים, וכמומחש מאירועים שונים לאורך השנים האחרונות, אין משמעות לחיסיון העיתונאי ללא הסדרה מספקת בהליכי חקירה וחיפוש. תיקון ברוח זו, הציעו הח"מ והמכון הישראלי לדמוקרטיה במסמך מדיניות העוסק בחיסיון העיתונאי.⁹¹ בדצמבר 2015 עתר עיתון הארץ נגד משטרת ישראל והממונה על יישום חופש המידע במשטרה בדרישה לקבל מידע על השימוש בחוק נתוני תקשורת ביחס לעיתונאים.⁹²

פרסום סמוי ותוכן שיווקי

פרסום סמוי הוא שילוב מוסווה של מסרים פרסומיים בתוך תכנים תקשורתיים. זה שנים אחדות שהשימוש בפרסום סמוי הוא טקטיקה המצויה בכל הסוגים של אמצעי התקשורת ובכל הסוגות התקשורתיות – החל בתכניות ריאליטי ודרמה בטלוויזיה וכלה בעמודי החדשות בעיתונים ובאתרי האינטרנט הגדולים. מפרסמים מתייחסים לפרסום סמוי כאל רכיב מרכזי במודל העסקי של כלכלת תקשורת, הן מפני שהם צריכים למצוא תחליפים דיגיטליים למנהגם של הצרכנים לדלג על פרסומות והן כדי ליצור נקודות השקה רבות ויעילות ככל האפשר עם הצרכן-הצופה.

⁸⁹ ת.א. (ת"א) 13-04-6373. אורן פרסיקו, שייקה מהשב"כ והמעטפה של "הארץ", העין השביעית, 29.10.2015. www.the7eye.org.il/179571

⁹⁰ צ"א 15-10-60775. חברת החדשות נ. מדינת ישראל. אורן פרסיקו, "בית-המשפט: העיתונות אינה קבלן משנה של המשטרה", העין השביעית, 12.1.2016. www.the7eye.org.il/188652

⁹¹ ראו בהצעה לסדר שעתידה לצאת לאור מטעם המכון לדמוקרטיה: שירן ירוסלבסקי ותהילה שורץ אלטשולר, "מנחל אכזב לנחל איתן: איך מגנים על יחסים בין עיתונאים ומקורות? הצעה להסדרת החיסיון העיתונאי".

⁹² אורן פרסיקו, "האם המשטרה עוקפת את החיסיון העיתונאי?", העין השביעית, 30.12.2015. www.the7eye.org.il/186586

הפיקוח על הפרסום הסמוי בארץ משתנה בהתאם לאמצעי התקשורת שבאמצעותו מועבר התוכן. כך אין איסור חוקי על פרסום סמוי בקולנוע, בעיתונות ובמדיה החדשה, בעוד שקיים איסור כזה בטלוויזיה. גם חרף איסור זה, במרחב הטלוויזיוני הישראלי מתקיימת תופעה זו והפער בין לשון החוק למציאות הוא תהומי. כתוצאה מכך, הפרסום הסמוי לסוגיו ולגווניו הוא אחת התופעות הבעייתיות בתקשורת המקומית.

הפרסום הסמוי טומן בחובו נזק במישורים שונים. במישור הכלכלי-צרכני הוא פוגע בתחרות וביעילות ויוצר הטעיה של צרכני התקשורת. במישור השיח הציבורי הוא מסכן את הפלורליזם התוכני בתקשורת, מונע את קיומו של מרחב "נקי" ממסחר, ובעיקר זורע ספקנות בקרב הצופים, שאינם יכולים לדעת בבטחון שאמצעי התקשורת שבפניהם הוא אמין. תהליך זה שומט את הקרקע תחת היכולת לנהל שיח כן ורציונלי סביב סוגיות ציבוריות.

אתר "העין השביעית" חשף בשנת 2015 כי התופעה של פרסום סמוי בכל רחבי המדיה התעצמה מאוד,⁹³ בכמה היבטים מטרידים:

ראשית, פרסום סמוי בערוצי הטלוויזיה המסחרית הפך להיות בוטה ונרחב מאי פעם, אף על פי שהדבר אסור לפי כללי הרשות השנייה והמועצה לשידורי כבלים ולוויין.⁹⁴ שנית, משרדי ממשלה משתמשים בכספי ציבור כדי לרכוש פרסום סמוי עבור משרדיהם, האגידות ותכניות הפעולה שלהם, וגם כדי לקדם את עצמם. למשל, שר החינוך הקודם שי פירון ומשרד המדע בראשות השר לשעבר יעקב פרי ביצעו עסקאות תוכן שיווקי עם העיתון ידיעות אחרונות ואתר YNET, משרד התחבורה התקשר בעסקה כזאת עם זכיינית ערוץ 2 "קשת", ועוד. שלישית, התופעה קיימת לכל רוחב אמצעי התקשורת – בעיתונות המודפסת, בטלוויזיה המסחרית ועד אתרי האינטרנט הממוסדים. אתר "העין השביעית" אף יצר דירוג שבעזרתו אפשר לראות כי אין מקום נקי מפרסום סמוי.⁹⁵ רביעית, אפשר לראות סימנים שלפיהם מערכות העיתונאים דורשות מן העיתונאים שלהן לכתוב כתבות של תוכן שיווקי ולעבור למעשה על כללי האתיקה העיתונאית,⁹⁶ ולפעמים אפילו חברות מסחריות מממנות ישירות את משכורותיהם של עיתונאים אלה.⁹⁷

עם זאת, נראה ששנת 2015 הייתה שנת מפנה בכל הנוגע לטיפול בפרסום סמוי, ברמת ההפנמה כי יש לאמץ כללים מעודכנים בנוגע לכך, שעיקרם לאפשר פרסום סמוי בחלק מן התכנים הטלוויזיוניים בכפוף לגילוי ולסימון מפורשים. לאחר שנים שבהן רשויות רגולציה טלוויזיה טיפלו בנושא בעצלתיים, הודיעה מועצת הכבלים והלוויין כי בכוננתה לשנות את הכללים בנוגע לפרסום סמוי בערוצים הייעודיים (ערוצים שבהם מותרת פרסומת גלויה),⁹⁸ וכוונה זו אושרה על ידי המשנה ליועץ המשפטי לממשלה אבי ליכט; ועדת שכטר לבדיקת אסדרת הטלוויזיה המסחרית המליצה המלצות מפורשות

⁹³ איתמר ב"ז ואורן פרסיקו, "הערוץ של המדינה", העין השביעית, 14.10.2015. www.the7eye.org.il/174828

⁹⁴ להרחבה בנושא ההסדרים השונים הנוגעים לתוכן שיווקי בישראל ראו שוורץ אלטשולר וציסלר, "אסדרת פרסום סמוי בתקשורת הישראלית", www.idi.org.il/media/3712158/regulating_branded_content.pdf

⁹⁵ ענת באלנט, "אנשי השיווק של השנה", העין השביעית, 18.1.2015. www.the7eye.org.il/141511

⁹⁶ אלעד מן, "הזכות לסרב", העין השביעית, 18.1.2015. www.the7eye.org.il/142710

⁹⁷ אורן פרסיקו, "תשלום קבוע בגין שירותי העריכה של נציג מערכת אתר Ynet", העין השביעית, 16.11.2015. www.the7eye.org.il/181718

⁹⁸ נתי טוקר, "מהפכה בטלוויזיה: התוכן השיווקי יקבל הכשר", TheMarker, 3.12.2015. www.themarker.com/advertising/1.2790328

ברוח דומה.⁹⁹ עם זאת, קיימת הבנה כי יש לתקן את הרגולציה הקיימת ולאחד אותה בעבור הערוצים שבשליטה הרגולטורית של מועצת הכבלים ושל הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו, ותהליך גרירת הרגליים של איחוד רשויות הרגולציה משפיע גם על מרחב זה.

אשר למדיה הלא מאוסדרת, שבה פרסום סמוי איננו אסור, הוגשה תביעה ייצוגית¹⁰⁰ המבוססת על חוק הגנת הצרכן, נגד אתר YNET, בטענה שהפרסום הסמוי הלא מסומן באתר נוגד את סעיף 7 לחוק הגנת הצרכן, הקובע כי פרסומת שאינה מוצגת כפרסומת – תיחשב הטעיה גם אם התוכן המוצג בה איננו מטעה. התביעה אושרה על ידי בית המשפט כתובענה ייצוגית, והתצהירים שהגישה הנתבעת בהקשר זה מלמדים כי מערכת האתר רואה בפרסום סמוי מודל עסקי מרכזי ביכולתה להתקיים, וכי היא סבורה שהעיתונאים הנדרשים לעסוק בכך אינם נפגעים.¹⁰¹ יש להניח כי קביעת בית המשפט בהקשר זה תפרוץ את הדרך לתביעות נגד כלי תקשורת נוספים. במקביל לכך הגיש חבר הכנסת מיקי רוזנטל (המחנה הציוני) (עם חבר הכנסת לשעבר ינון מגל) הצעת חוק המבקשת לתקן את חוק הגנת הצרכן כך שיכללו הגדרות מדויקות יותר לחובת הסימון של תוכן שיווקי, ויחייבו לעשות כן באופן חוצה פלטפורמות – כך שהסימון יהיה אחיד לכלל אמצעי התקשורת.¹⁰²

פרשה נוספת הנוגעת לתוכן שיווקי הייתה הסרת הדף בשם "סטטוסים מצייצים" מהרשת החברתית פייסבוק, וזאת לאחר פרסומים בעיתון גלובס שלפיהם האתר מציע חבילות תוכן שיווקי למפרסמים – ומפרסם אצלו תכנים בתשלום.¹⁰³ הדבר מעניין משום שהוא מלמד עד כמה פייסבוק מקפידה על אכיפת כללי השימוש ברשת החברתית¹⁰⁴ (האוסרים תוכן שיווקי שלא דרך פייסבוק עצמה), לעומת חידלון האכיפה של רשויות רגולציה התקשורת והגנת הצרכן הישראליות.

בסופו של דבר נדרשת רביזיה של ממש בתחום התוכן השיווקי והפרסום הסמוי בישראל. יש להשתית אותה על עקרונות של יצירת משטר של גילוי (ולא של איסור); על אסדרה חוצת פלטפורמות של הנושא, ועל אכיפה עיקרית דרך דיני הגנת הצרכן. כמו כן, יש לפעול לסכמת סיווג וסימון אחידה של פרסום סמוי, וכך היקף הגילוי יהיה ברור ובולט, ואדם סביר יבין ממנו כי התוכן שהוא צורך כולל פרסום סמוי. תנאי הכרחי לאפקטיביות של הגילוי הוא לכלול את סימון הפרסום הסמוי בתוך מערך הסינוג הכללי הקיים, ותוך מתן אפשרות שלא לצרוך תוכן שיש בו מסרים שיווקיים. יש לפעול גם לאסדרת הפרסום הסמוי מצד גורמים ממשלתיים או כאלה שיש להם חובות אמון מוגברות כלפי הציבור, וליצור הגבלה על פרסום ממשלתי או מפלגתי סמוי באמצעות תיקון חוק הבחירות (דרכי תעמולה), התשי"ט-1959.

⁹⁹ נתי טוקר, "המלצות ועדת שכטר: תוקם רשות תקשורת, HOT ו-yes יקימו ערוצי חדשות", TheMarker, 17.9.2015, www.themarker.com/advertising/1.2733022

¹⁰⁰ יצחק דנון, "בקשה לייצוגית: תוכן שיווקי מרובה ב-Ynet, News1", www.news1.co.il/MemberLogin, 2.2.2015, www.the7eye.org.il/173764

¹⁰¹ איתמר ב"ז, "מדובר ביצור כלאיים", העין השביעית, 9.9.2015, www.the7eye.org.il/173764

¹⁰² 2159/20/ס, הצעת חוק הגנת הצרכן (תיקון – פרסום סמוי), התשע"ו-2015. רועי גולדנברג, "כמה עולה לפרסם סטטוס בעמוד הפייסבוק 'סטטוסים מצייצים'", גלובס, 14.1.2015, www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001000792

¹⁰⁴ דורי בן ישראל, "פרשת סטטוסים מצייצים: גורם בפייסבוק: פרסום המחירון כפה עלינו לפעול בנושא, העמוד יוחזר", מזבלה, 17.1.2015, mizbala.com/digital/social-media/96113

האחריות להטעיה שבפרסום סמוי צריכה לחול הן על הגורם המסחרי שבחר לכלול בתוך סל הפרסום שלו פרסום סמוי בלתי מסומן; הן על הגורם שקיבל את התמורה הכספית (לדוגמה, חברת הפקה); והן על בעל הפלטפורמה שבה הוצג הפרסום הסמוי אם ידע על מתן התמורה או שהייתה לו אפשרות סבירה לחשוף את שיתוף הפעולה המסחרי.

כדאי לזכור גם שמודעות ציבורית היא גורם מפתח בהתמודדות עם פרסום סמוי. לכן, בעת הזאת נדרש בישראל מהלך הסברה כולל לגבי פרסום סמוי; הקמת מאגר מידע מקוון שבו ירוכזו המקרים המדווחים שבהם השתמשו בפרסום סמוי; והקמת מנגנון קל, נוח ורב לשוני להגשת תלונות ובירור מקרים החשודים בפרסום סמוי.

אכיפה פרטית בתחום התקשורת

בית המשפט העליון אישר הגשה של תובענה ייצוגית נגד תחנת הרדיו האזורי החרדית "קול ברמה", בשל מדיניות של הדרת נשים משידור. התחנה הגישה את הערעור על החלטת בית המשפט המחוזי לאשר את התובענה, אולם השופטים יורם דנציגר, אסתר חיות ודפנה ברק-ארז דחו את הערעור. התובענה, על סך 104 מיליון שקל היא ניסיון לייצר אכיפה פרטית של איסור האפליה, שהרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו, שאמורה הייתה לאכוף אותה – לא אכפה. ארגון הנשים "קולך" החליט להשתמש בחוק האוסר אפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים ולתבוע מכותו. מדובר במקרה משפטי נדיר יחסי, שבו תביעה ייצוגית מוגשת על ידי ארגון ללא מעורבות של יחידים שרואים עצמם נפגעים. השופטים הביעו שאט נפש מתופעת הדרת הנשים והשופט דנציגר הביע "מיאוס ושאט נפש מקיומה של תופעה זו, אשר נדמה שרק הולכת ומתרחבת, באותם מקרים שבהם היא עולה לכדי אפליה אסורה. מדובר בתופעה פסולה ונפסדת, שכבר נאמר לגביה שהיא 'פוצעת אנושות בכבוד האדם' ופוגעת באופן בוטה בזכויות גרעיניות ובסיסיות של נשים. מעבר לכך, בהדרת נשים יש גם כדי להשריש תפישה שלפיה החיים הציבוריים שייכים מטבעם 'לגברים בלבד', וכפועל יוצא מכך כדי להנציח פערי מעמדות מגדריים והתנהגויות שמטבען הן מבזות, משפילות ומנמיכות נשים"¹⁰⁵.

מעבר להיבט של העיסוק באיסור אפליה בכלי התקשורת, פסק הדין בעניין משקף גם התפתחות חשובה בנוגע ליחסים שבין אמצעי תקשורת לבין הצרכנים שלהם. אחרי שנים ארוכות שבהן כל הסכסוכים בנושאי תקשורת נשאו אופי של סכסוכים חוקתיים, פסק הדין מהווה שינוי כיוון והחלפה של טיעוני חופש ביטוי בתביעה פשוטה לכסף. ברוח זו אפשר לראות את התביעה הייצוגית שהוגשה נגד "קול ברמה". הפיקוח הרגולטורי על התופעה המבזה והבלתי חוקית של הדרת נשים מתחנת רדיו במדינת ישראל היה אטי ומחפיר. הוא שהוביל להבנה שהמרחב של הגנה רגולטורית על הפלורליזם התקשורתי – כשל, ושאלם רוצים לייצר שינוי, יש לפנות לכלים מתוך המשפט הפרטי.

אין זה המרחב היחיד שבו שינוי זה מתרחש. המרחב הבולט השני הוא, מאז שנת 2012, המערכה המשפטית חסרת התקדים של עיתונאים למען שמירה על זכויותיהם – מכוח דיני העבודה. בשנת 2015 אפשר לראות כמה מאבקים ראויים לציון; המבטאים מעבר מהתמקדות בלבדית בסכנות לחופש העיתונות – להתמקדות בזכויות סוציאליות.

¹⁰⁵ רע"א 6897/14 קול ברמה נ. קולך.

המאבק הראשון הוא התביעה שהגיש העיתונאי יאסור עוקבי נגד רשת המקומוני ישראל פוסט בבעלות איש העסקים אלי עזור בטענה כי פוטר מתפקיד עורך המקומוני "שבע" בשלהי מבצע צוק איתן, לטענתו – בעקבות כתבה שפרסם ושעסקה במותו של בדואי ופציעת בנות משפחתו מרקטה שנורתה מעזה ופגעה ביישוב לא מוכר שבו הם גרים.¹⁰⁶ ארגון העיתונאים ביקש להצטרף כצד לתביעה, וזאת בשל כך ש"מצב העיתונות בישראל קטסטרופלי, ואחד האיזמים המרכזיים הוא התחושה של עיתונאים שהם לא יכולים למלא את חובתם הציבורית ולדווח על דברים שיש בהם חשיבות ציבורית", כדברי יאיר טרציקי, יו"ר הארגון בדיון בבית המשפט.¹⁰⁷

המאבק השני הוא תביעה של שני עיתונאי "ישראל היום" לשעבר, עמית לוינטל ושחר כהן, נגד העיתון, בטענה שפוטרם שלא כדין על רקע הדלפת תוכן נאום שנשא עורך העיתון עמוס רגב, ושפורסמו בבלוג "משגב לעם" של העיתונאי אורי משגב באתר הארץ. בעקבות ההדלפה הורה רגב על הליך בירור רחב היקף, ואף שימוש חריג בפוליגרף, ולאחר מכן הוחלט על פיטוריו של לוינטל, לצד פיטוריה של רכזת הכתבים שחר כהן, שבמסיבת יום-הולדתה אמר רגב את הדברים.¹⁰⁸

מאבק נוסף שהתקיים ברבעון האחרון של 2015 הוא מאבק עיתונאי גלובס נגד פיטורים נרחבים בעיתון. ב"גלובס" התכוונו לפטר כ-60 עובדים, מהם 30 אנשי מערכת, וזאת על רקע ההידרדרות במצבו של בעל העיתון אליעזר פישמן. כאשר פנו העיתונאים לבית הדין לעבודה, הצהיר בעל העיתון כי העיתון נמצא בפני איום קיומי. לאחר משא ומתן נחתם בדצמבר 2015 הסכם בין ועד עיתונאי העיתון לבין הבעלים, באמצעות ארגון העיתונאים החדש, וסוכם כי 28 אנשי מערכת יפרשו מרצונם בתנאי פרישה ממוצעים, אך החידוש בהסכם הוא שלראשונה הצליח ארגון העיתונאים לשלב בתוך ההסכם הקיבוצי גם סעיף המחייב את העיתון להיצמד לכללי אתיקה. בסעיף ההצהרתי נכתב כי העיתון התחייב לנהוג בהגינות, שההנהלה מחויבת לגבות עיתונאי בהליך משפטי, והיא מחויבת להישמע לרוח כללי האתיקה של מועצת העיתונות. סוכם כי בהמשך ידונו הצדדים בסעיף אתיקה מפורט יותר.¹⁰⁹

דוגמה נוספת לאכיפה פרטית בשוק העיתונות היא התביעה הייצוגית התלויה ועומדת בפני בית המשפט המחוזי בתל אביב, שעניינה בכך שתוכן שיווקי לא מסומן ב-YNET הוא עברה על חוק הגנת הצרכן, שבו עסקנו בהקשר של פרסום סמוי.

לאורך השנים, נהנתה התקשורת ממעמד מקודש כמעט, בשל ההגנה החוקתית הייחודית שהוענקה לה. החקיקה וגם הרגולציה בנושאי מדיה נטו להתעלם מהיחסים המסחריים הישירים בין ספקי התוכן לקהל היעד, והכניסו את "האינטרס הציבורי" כמתווך ביחסים האלה. המציאות המשתנה מאתגרת את התפיסות הקיימות.

ראשית, רגולציית התקשורת גובה מחירים גבוהים ביחס לתועלות שהיא מספקת. שנית, השאלה על מה צריכה לחול הרגולציה ו"מגרש המשחקים העקום" בין המדיה המסורתית לדיגיטלית, מערפלים את התשובה לשאלה את מה יש לאסדר ומי צריך

¹⁰⁶ ת"א (ב"ש) 37124-04-05.

¹⁰⁷ אורן פרסיקו, "אנחנו רואים את התיק כעקרוני", העין השביעית, 11.11.2015. www.the7eye.org.il/181207

¹⁰⁸ איתמר ב"ז, "ציד מכשפות", העין השביעית, 25.1.2015. www.the7eye.org.il/144610

¹⁰⁹ נתי טוקר, "הסכם קיבוצי בגלובס": 28 עיתונאים יעזבו; פרישה מרצון ושיפור תנאים לנטורים", TheMarker, 27.12.2015. www.themarker.com/advertising/1.2807409

לעשות כך. שלישית, התקשורת עצמה משתמשת באופן שקוף ולא משכנע בטיעוני חופש ביטוי כעלה תאנה להסתרת אינטרסים כלכליים פשוטים. היזכרו בטיעוני ערוץ 10 סביב ניסיונותיו (שהצליחו) לקבל הקלות ניכרות ביותר ברגולציה, וגם בטענות ערוץ 20 היום להצדקת דרישתו לאפשר לו לחרוג מתנאי הרישיון שלו.

שנת 2015 מסמלת שיא של שינוי בתפיסה לכיוון ראיית הצורך בהתמודדות עם כשלים בתפקוד התקשורת דרך המשפט הפרטי. כשמפטרים עיתונאים – הולכים לבית-הדין לעבודה. כשעובדות בארגוני תקשורת מוטרדות מינית והמנהלים שותקים – הן מבקשות פיצוי ללא הוכחת נזק מכוח חוק הטרדה מינית. כשיש הדרת נשים – מוגשות ומאושרות תביעות ייצוגיות, ובמקרים של פרסום סמוי ותוכן שיווקי שאינם מסומנים – מוגשות תביעות מכוח חוק הגנת הצרכן.

שיימינג והעלבת עובדי ציבור

סוגיית ה"שיימינג" (ביוש) ברשתות החברתיות עלתה לסדר היום הציבורי במאי 2015, לאחר התאבדותו של בכיר במרשם האוכלוסין, אריאל רוניס. זמן קצר לפני ששם קץ לחייו פרסם רוניס פוסט בפייסבוק שבו כתב כי הסיבה להתאבדות היא פוסט שפורסם קודם לכן על ידי אישה שהאשימה אותו בגזענות כלפיה לאחר היתקלות עמו בתור לחידוש דרכון בלשכת מרשם האוכלוסין. הפוסט של המאשימה זכה למעל ששת אלפים שיתופים ולאלפי לייקים ותגובות,¹¹⁰ ולסיקור גם בתקשורת המסורתית. לאחר ההתאבדות התעורר דיון ציבורי בשאלה על עוצמתן של הרשתות החברתיות ככלי להעברה אפקטיבית של מסרים חברתיים, וגם בפוטנציאל ההרסני של הכלי החברתי הזה,¹¹¹ שמנוצל ללא פרופורציה למעשים שעליהם מדובר, וגם חסר בו הקשר רחב יותר של המקרה,¹¹² אלא שכפי שכתב בצדק עידו אמין,¹¹³ המקרה של רוניס, מצער ככל שיהיה, לא היה מקרה של שיימינג קלאסי – הפוסט המקורי הכיל השתלשלות של עובדות ולא "לינצ'טרנט", חשבונות מזויפים, הטרדה או בריונות מתמשכת. נוסף על כך, מי שבסופו של דבר נתנו את התהודה הרבה לפרשה היו אמצעי התקשורת המסורתיים.

בהקשר של חופש העיתונות כדאי לציין את דברי חבר הכנסת יריב לוין (ליכוד), בדיון שבו ייצג את ראש הממשלה נתניהו, שקבע כי יש להגביל את חופש הביטוי ולשנות את חוק לשון הרע כך שיאסור שיימינג,¹¹⁴ ואת החלטתה של שרת המשפטים איילת שקד ביולי 2015 להקים ועדה ציבורית שתעסוק בתופעת השיימינג, שהיא לדבריה "שפיכות דמים ברשתות החברתיות".¹¹⁵ הוועדה אמורה לעסוק בעיקר ביחס לעובדי ציבור, אך המלצותיה לא ניתנו עד סוף 2015.

¹¹⁰ ניב קובוביץ, "בכיר ברשות האוכלוסין שהואשם בגזענות ברשת שם קץ לחייו", הארץ, 23.5.2015. www.haaretz.co.il/news/education/1.2643204

¹¹¹ עודד ירון, "מנהלת המרכז לאינטרנט בטוח: שיימינג זו בריונות ברשת", הארץ, 25.5.2015. www.haaretz.co.il/news/education/1.2643694

¹¹² יובל דרוור, "הכפתור האדום", העין השביעית, 24.5.2015. www.the7eye.org.il/159810

¹¹³ עידו אמין, "מה נחשב סיפור", העין השביעית, 3.6.2015. www.the7eye.org.il/161145

¹¹⁴ יהונתן לוי, "השר לוין בדיון בו ייצג את נתניהו: צריך להגביל את חופש הביטוי ולשנות את חוק לשון הרע", הארץ, 27.5.2015. www.haaretz.co.il/news/politi/.premium-1.2646063

¹¹⁵ צבי זרחיה, "איילת שקד הקימה ועדה למלחמה בתופעת השיימינג: שפיכות דמים ברשתות החברתיות", TheMarker, 15.7.2015. www.themarker.com/news/politics/1.2685036

בד בבד עם תופעת השיימינג נגד עובדי ציבור, התעורר ב-2015 דיון מחודש בעברה הנוגעת להעלבת עובד ציבור. עברה זו¹¹⁶ עוסקת במי שמעליב עובד ציבור כשהוא ממלא את תפקידו או בנוגע למילוי תפקידו, והעונש עליה הוא שישה חודשי מאסר. הרציונל העומד ביסוד הסעיף הוא שעובד הציבור חשוף יותר מאחרים לביקורת על מעשיו, ולכן זקוק להגנה מיוחדת מפני ביקורת מעליבה, ולא די לו בהגנה הניתנת לכלל התושבים, למשל באמצעות דיני לשון הרע. מנתונים של המשרד לביטחון פנים שפורסמו בעיתון הארץ עולה כי ישנה עלייה מתמשכת במספר כתבי האישום בגין העלבת עובד ציבור, וכן עלייה במספר עונשי המאסר המוטלים בגין כתבי האישום שמתייחסים לעברה זו.

פסק הדין שהגיע בעניין זה בשנת 2015 לדיון נוסף בבית המשפט העליון הוא עניין אליצור סגל. לאחר ההתנתקות מרצועת עזה, הגישה פרקליטות המדינה כתב אישום נגד סגל על מאמר שכתב בבלוג שלו נגד הרב הצבאי הראשי באותה תקופה, הרב ישראל וייס. סגל הורשע בבית משפט השלום, וההרשעה אושרה במחוזי. בבית המשפט העליון המליצו השופטים לפרקליטות לחזור בה מהאישום אך הפרקליטות התעקשה להמשיך בדיון והערעור הועבר להרכב של תשעה שופטים. במהלך הדיון טען סגורו של סגל, עו"ד יצחק בס, כי יש לטפל בעלבון של עובד ציבור דרך תביעת דיבה, ושהמדינה תשתתף בהוצאות התביעה. עו"ד דן יקיר מהאגודה לזכויות האזרח שהצטרפה לערעור, אמר כי "לעברה כזו אין מקום במדינה דמוקרטית, והיא עלולה להחניק את חופש הביטוי הפוליטי, כפי שנעשה בהעמדתו לדיון של סגל". מנגד, נציג הפרקליטות עו"ד אריה פטר, ציין את הסיפור של אריאל רוניס, כחיזוק לעמדת הפרקליטות שיש להמשיך ולנהל את ההליך. עו"ד פטר אמר "מה יש לעובדי ציבור מלבד שמם הטוב? לא לכולם יש עור של פיל".¹¹⁷

לאורך השנים הועלו כמה הצעות חוק פרטיות לביטול העברה, וכן מועלות טענות לגבי חוסר שוויון באכיפה שלה וחוסר בהירות בערכאות נמוכות לגבי היישום הנכון שלה. כך נטען שאין "סולם חומרה" אחיד לגבי ביטויים שיש לענוש בגינם, ואין גם אחידות לגבי ההקשרים שבהם נאמרים הביטויים – למשל אם הדברים הוטחו בעובד הציבור פנים אל פנים או בעקיפין. בדיון שנערך בנובמבר 2015 במכון הישראלי לדמוקרטיה לגבי הצורך לבטל את העברה,¹¹⁸ בשל פגיעתה בחופש הביטוי והעיתונות אמרה נשיאת מועצת העיתונות, השופטת בדימוס דליה דורנר כי "כל הסעיף של העלבת עובד ציבור הוא בעייתי. אם מישוהו מקלל שוטר, אולי צריך לקרוא לו ולשבת אתו לכוס קפה ולהסביר לו מדוע הוא טעה. זה לא מה שמגן על אמון הציבור ואני לא רוצה שאזרחים יימנעו מביקורת על עובדי ציבור. חוסר נימוס ואפילו גסות רוח זה דבר אחד, ולשון הרע או הסתה הם דבר אחר. זה לא שוויון בפני החוק". ראש הסניגוריה הציבורית, עו"ד ד"ר יואב ספיר אמר כי "זו עברה מוזרה. יש לה כותרת מוזרה כי העלבה זה לא עניין פלילי. יש שופטים הטוענים כי ליבת העברה היא קללות וניאוצים, ולא לו יש לומר כי אין כל שוני בין עובד ציבור אותו מקללים לבין כל אדם אחר. ויש שופטים שטוענים כי מדובר בביקורת קשה, אותה מובן מאליו שיש לאפשר במסגרת המשטר הדמוקרטי. ישנם אמצעים רבים ואחרים להגן על השירות הציבורי בין אם בחוק הפלילי ובין אם באמצעים אחרים ולכן יש לשאוף לביטול העברה, שאף מפלה את השכבות החלשות, שם לרוב התסכול מהשלטון רב יותר".

¹¹⁶ סעיף 288 לחוק העונשין.

¹¹⁷ שרון פולבר, "עלייה במספר כתבי האישום על העלבת עובד ציבור – 1,620 בשנה", הארץ, 6.12.2015. www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2791948

¹¹⁸ המכון לדמוקרטיה, "העלבת עובד ציבור", 11.11.2015. goo.gl/LlyM6t

חברת הכנסת זהבה גלאון (מרץ) שהגישה פעמים אחדות בעבר הצעה לביטול העברה, הניחה על שולחן הכנסת ה-20 בסוף 2015 הצעת חוק מחודשת המציעה לבטל את העברה ולהוסיף מנגנון שדרכו יוכל עובד ציבור שנעלב להגיש בקשה שהמדינה תייצגו בתביעת לשון רע. לפי הצעת החוק, עובד המדינה יפנה ליועץ המשפטי לממשלה, טענותיו ייבחנו, ויוחלט אם המדינה תייצג אותו. כך היא מציעה להוסיף סעיף מיוחד לגבי עובדי ציבור בחוק למניעת הטרדה מאיימת, תשס"ב-2001. הצעה זו לא עברה בשנת 2015 ויש להניח שהשאלה הנוגעת לצורך בהגנה מיוחדת על עובדי ציבור, והחשש מפני פגיעה בחופש הביטוי וביכולת לבקר את השלטון במרחב הדיגיטלי ובמרחב הלא-דיגיטלי ימשיכו ללוות את השיח הציבורי גם בשנים הקרובות.

רישוי עיתונים וסגירת עיתונים

א. רישוי עיתונים

אחד מן השרידים המנדטוריים המטרידים ביותר בחקיקת מדינת ישראל הוא איסור הוצאה לאור של עיתון בלא רישיון מן הממונה על המחוז במשרד הפנים. סמכות זו מעוגנת בפקודת העיתונות המנדטורית משנת 1933,¹¹⁹ ועצם קיומה בספר החוקים הוא בעל השלכה מצננת על הזכות לחופש עיתונות.

במשך השנים נעשו ניסיונות רבים לבטל את הפקודה, ואף הוקמו ועדות ציבוריות לבדיקת העניין, האחרונה שבהן בראשות חיים צדוק בשנת 1996, וזו המליצה על נוסח של חוק עיתונות חדש שיחליף את הפקודה. בשנת 2004 נכתב תזכיר חוק במשרד הפנים ברוח המלצות ועדת צדוק (אך לא באופן מדויק) שלא הגיע כלל להצבעה בכנסת, בשל לחץ של רשויות הביטחון. גם האגודה לזכויות האזרח עתרה לבג"ץ פעמיים, ב-1996 וב-2002, לביטול הפקודה בטענה שהיא סותרת את חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, אך נענתה בשלילה הואיל והפקודה נחקקה עוד קודם לחוק יסוד זה.

בהקשר זה חלה התקדמות בשנת 2015. בספטמבר 2014 הגישה האגודה לזכויות האזרח עתירה נוספת לביטול פקודת העיתונות.¹²⁰ דיון בעתירה התקיים באפריל 2015 והפעם לא דחה בית המשפט את העתירה על הסף, אלא ציין כי הנושא תלוי ועומד בפני הכנסת ובתי המשפט כבר זמן רב וכי יש לשנות את המצב החוקי, אך החליט כי בשלב זה יש לתת הזדמנות לממשלה החדשה לפעול, והורה למדינה להגיש הודעת עדכון עד אוקטובר 2015. באוקטובר 2015 הודיעה הפרקליטות כי שר הפנים דאז, סילבן שלום, מנוע מלטפל בנושא העיתונות בשל זיקתה של רעייתו לעיתון ידיעות אחרונות, ולפיכך נתבקשה ארכה של חודשיים וחצי למינוי שר אחר שיהיה ממונה על הנושא ולקידום החקיקה. בחלוף התקופה, בדצמבר 2015, ביקשה המדינה ארכה נוספת של שלושה חודשים בשל התפטרותו של שר הפנים. הפעם סירב בית המשפט והוציא צו על תנאי נגד המדינה להסביר ולנמק מדוע לא תבטל את פקודת העיתונות. בשל לחץ זה יש לשער כי שינוי בהסדר המנדטורי והבעייתי הזה צפוי בשנת 2016.

ראוי להדגיש כי קיומה של הסמכות להעניק רישיונות לעיתונים אינו תיאורטי. בתשובה של משרד הפנים לבקשת חופש מידע שהגיש עו"ד עלאא עבדאללה מארגון החברה האזרחית אעלאם עולה שמאז 2004 היו 17 מקרים שבהם סורבה בקשה לקבלת

¹¹⁹ חוקי אי"י, כרך ב', עמ' 1191 (ט) 1191, (א) 1214.

¹²⁰ בג"ץ 6175/14 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' שר הפנים.

רישיון או שהרישיון בוטל, למשל במקרה שבו לא היה תיעוד לגבי תעודת הברגרות של מגיש הבקשה או שהייתה הרשעה בעברת בנייה. מעתירת חופש מידע שהגיש עיתון "הארץ" למשרד הפנים עולה כי בעשור האחרון מנע משרד הפנים את הוצאתם לאור של 62 עיתונים לפחות. מניעת הפרסום נעשתה בהתאם לפקודת העיתונות, מסיבות כמו "חוסר השכלה", רישום פלילי של העורך הראשי, או מסיבות טכניות שקשורות לאופן הגשת הבקשה לרישיון. משרד הפנים סירב לבקשת "הארץ" להעביר את הפילוח המלא של הסיבות השונות, אך הוסיף כי באותן שנים אושרו 459 בקשות. המשמעות: יותר מ-10% מהבקשות להוציא עיתון נדחו. באזור המרכז למשל (לא כולל תל אביב) נדחו כשליש מהבקשות.¹²¹

ב. סגירת עיתונים

בנובמבר 2011 חתם שר הביטחון משה יעלון על צו המכריז על התנועה האסלמית (הפלג הצפוני) כהתאחדות בלתי מותרת מכוח סעיף 85 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1947. בהודעה שהופצה מטעם לשכת ראש הממשלה נכתב כי "משמעות ההכרזה היא שכל גוף או אדם שישתייך לארגון זה מכאן ואילך וכל אדם שיתן לארגון שירות או יפעל במסגרתו, יעבור עבירה פלילית ויהיה צפוי לעונש מאסר. בנוסף לכך, ניתן יהיה להחרים כל רכוש השייך לארגון".¹²² הואיל והצו כלל את כל הארגונים המסונפים לתנועה, נכלל בו גם התאגיד מואססת אלבלאג' ללאעלאם בע"מ, המוציא לאור של אתר החדשות PLS48 ושל השבועון "סוות' אל-חק ואל-חורייה". כוחות הביטחון פשטו על משרדי מערכת העיתון והאתר, הדביקו צווים, החרים ציוד, והביאו לסגירה בפועל של שני כלי התקשורת. "סוות' אל-חק ואל-חורייה" קול הצדק והחירות" נוסד באוקטובר 1989 על ידי הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית. במהלך השנים הוא נסגר על ידי שרי הפנים אריה דרעי ולאחר מכן אלי ישי, בטענה כי הוא מסית למאבק בישראל ומפר את חוקיה, אולם נפתח מחדש בחלוף תקופת צווי הסגירה. מאז 2002 ועד לסגירה הנוכחית, יצא השבועון לאור בלא הפסקה. בשנת 2004 הצטרף אליו גם האתר PLS48.¹²³

החידוש הוא בכך שתקנות ההגנה המנדטוריות מוחלות גם על אתרי אינטרנט ולא רק על עיתונים מודפסים. מעבר לכך, השימוש בתקנות מנדטוריות כדי לסגור אמצעי תקשורת הוא לא דמוקרטי ופוגע פגיעה חמורה בזכות לחופש עיתונות. פרופ' משה נגבי התבטא בהקשר זה ואמר כי "כשאתה קורא את התקנות לשעת חירום אתה רואה כמה זה דרקוני. כל התקנות האלה הן מכשיר לא דמוקרטי בעליל... אם אני רואה שמפרסמים דבר הסתה אני אמחוק אותו ואפשר גם להעמיד לדין על הסתה... אבל מה שמפריע כאן זה שאתה בעצם סוגר אתר שלם, רק בגלל שהוא קשור לארגון. אני בהחלט מאלה שחושבים שמותר לדכא את חופש הביטוי ואני מותח ביקורת על יד רכה כלפי הסתה, אבל קונקרטי נגד המסיתים ונגד הפרסומים המסיתים. אין להטיל איסור גורף על אתר רק בגלל שהוא שייך לקבוצה שהמנהיגים שלה מסיתים. זה סוג של ענישה קולקטיבית."¹²⁴

¹²¹ דניאל דולב, "משרד הפנים מנע פרסום עשרות עיתונים בעשור האחרון", הארץ, 14.1.2016. www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2822629

¹²² אמיר בוחבוט, אמיר תיבון, עמרי נחמיאס ויוסי אלי, "הקבינט הוציא את הפלג הצפוני של התנועה האיסלאמית מחוץ לחוק", וואלה:News, 17.11.2015. news.walla.co.il/item/2907339

¹²³ אורן פרסיקו, "אם מישהו משתמש בתקנות חירום זה סימן שאין לו איך להוכיח", העין השביעית, 19.11.2015. www.the7eye.org.il/182318

¹²⁴ אורן פרסיקו, "אם מישהו משתמש בתקנות חירום זה סימן שאין לו איך להוכיח", העין השביעית, 19.11.2015. www.the7eye.org.il/182318

צנזורה צבאית וצווי איסור פרסום

א. צנזורה צבאית

צנזורה על מידע העלול לסכן את ביטחון המדינה בעתות חירום או מלחמה מקובלת בעולם הדמוקרטי, והיא נתפסת כנגזרת של הזכות לחיים שלמענה מוצדק ואף מתחייב להגביל את חופש העיתונות. עם זאת, ההסדרים הקיימים בנוגע לצנזורה צבאית וצווי איסור פרסום הם בעייתיים. ההסדר הפורמאלי המכונן את הצנזורה הצבאית במדינת ישראל, סעיפים 87, 97 ו-100 לתקנות ההגנה (שעת חירום) המנדטוריות משנת 1947, הוא הסדר מיושן ואנטי דמוקרטי.

נוסף על הצנזורה הצבאית, שמשמשת מניעה מוקדמת של ביטוי, קיימות הוראות בדין הפלילי העוסקות בגילוי סודות שיש להם ערך ביטחוני ומכונות, שלא בצדק, עברות "ריגול חמור". הוראות אלה משמשות ענישה מאוחרת לאחר שמידע כבר פורסם. הוראות אלה אינן כוללות מדרג מתאים של חומרה בין סוגים שונים של מידע (סודות חמורים ומידע שגילוי איננו כולל נזק חמור); בין סוגים שונים של מוסרי מידע (למשל בין עובד מערכת הביטחון או חייל לבין עיתונאי); ובין סוגים שונים של פרסום (למשל בין מפרסם ראשון לבין מי ששיתף פרסום קיים ברשת חברתית).

בשנת 2015 לא היו חידושים משמעותיים בתחום החלת הצנזורה על התקשורת בישראל, אבל סיפור שהתרחש בנובמבר 2015 הזכיר כי היא עדיין קיימת. בשולחן עגול שנערך במכון הישראלי לדמוקרטיה, השתמש חבר הכנסת מיקי רוזנטל (המחנה הציוני) בחסינות הפרלמנטרית שלו, כדי לספר על איש עסקים ידוע ומשפיע במדינת ישראל ולטעון שבעברו היה מרגל. העיתונאי תומר אביטל, שנכח בדיון, ציף על כך בטוויטר שלו. זמן קצר לאחר מכן, הגיעה לאביטל ולמכון לדמוקרטיה דרישה מן הצנזורה להסיר את הציוץ מטוויטר וכן לא להעלות את שידור הדיון לאתר יוטיוב לפני מחיקת החלק שבו מספר רוזנטל את האסור בפרסום על ידי הצנזורה.¹²⁵ אביטל, שהקליט את שיחתו עם נציג הצנזורה, הגיע בסופו של דבר עם הקלטה זו לתכנית "צינור לילה", ובדף הפייסבוק של התכנית זכה האינטרס לכמאה אלף צפיות.

הוויכוח בנוגע לצורך הביטחוני בצנזורה במתכונתה הנוכחית קיבל בשנת 2015 כיוון מעניין. עם סיום כהונה בת עשר שנים כצנזורת הצבאית הראשית, פרשה תא"ל סימה וקנין גיל מצה"ל. פרישתה לוותה בראיונות נרחבים לעיתונות ובפרסום מאמר בכתב העת של הפרקליטות הצבאית "משפט וצבא",¹²⁶ שבו היא כותבת שנדרשת רביזיה עמוקה בתפקוד הצנזורה ובמעמדה. היא כותבת כך: "מאמר זה הוא תוצר של עשר שנות כהונה כצנזור הראשי של מדינת ישראל ושל תהליך למידה מעמיק וארוך לגבי שאלת מהותה של צנזורה במדינות דמוקרטיות. במאמר דנתי בצבר הקריטי של שינויים ומגמות בכלל הממדים (ביטחוני, משפטי, חברתי, תקשורתי, טכנולוגי) המשפיעים על פעולת הצנזורה בישראל. השינויים, בחלקם כה מהותיים, משפיעים ומגבירים אלו את אלו. כולם יחד מאתגרים את פעולת הצנזורה לפי האסדרה ההסכמית הקיימת". במאמר זה היא מציעה לבטל את מוסד הצנזורה הצבאית ולהקים במקומו גוף ממלכתי

¹²⁵ איתמר ב"ז, "יאני מניח שהצו הזה לא יחזיק מעמד הרבה זמן", העין השביעית, 2.12.2015. www.the7eye.org.il/183908

¹²⁶ סימה וואקנין-גיל, "הצנזורה בישראל: התאמת דגם הצנזורה והתשתית החוקית לנורמה הנוהגת בישראל", העין השביעית, 2.8.2015. www.the7eye.org.il/168988

בלתי תלוי, שיעסוק במניעה מוקדמת בנושאים ביטחוניים נבחרים מוגדרים ובמתן ייעוץ ביטחוני טרם פרסום לכלי התקשורת ולמפרסמים השונים. קבלת עצת הגוף טרם פרסום תקנה למפרסם הגנה מפני אכיפה בדיעבד של עברות של מסירת סודות ביטחוניים.

הצעה זו, מפיה של מי ששירתה עד לא מכבר כצנזורת, מחזקת את הטענה שביטול הצנזורה והחלפתה במוסד אזרחי, לא תפגע אנושות בביטחון מדינת ישראל. עם זאת, מעניין לראות כי מיד לאחר הפרסום, התברר כי למרות הבעייתיות של ההסדרים הקיימים, התקשורת והממסד הביטחוני משתפים פעולה בהנצחתם, משום שהם מעדיפים הסדרים עמומים שאכיפתם רכה ולכן הם יכולים לחיות אתם, על פני הלא נודע הגלום בכינון הסדר חדש שעשוי להיות טוב יותר לכול.¹²⁷

יש להניח כי הצעותיה של וקנין גיל ישמשו מצע להסדרה עתידית, אבל הסדרה כזאת איננה עומדת כרגע על הפרק.

ב. צווי איסור פרסום בענייני חקירות וביטחון

כבר בשנת 2013 ניתח בית המשפט העליון את עקרונות היסוד העומדים על הפרק במקרה של צווי איסור פרסום על שמות חשודים או על פרטי חקירה. מצד אחד נמצא עקרון-העל בדבר פומביות הדיון בבית המשפט, המשתלב בתפיסה הרחבה הרואה בחופש הביטוי ובזכות הציבור לדעת עקרונות יסוד העומדים בבסיס המשטר הדמוקרטי. מצד שני עומדות זכויות האדם לכבוד, לשם טוב ולפרטיות. כנגזרת של הזכות לחירות עומדת לכל אדם חזקת החפות כל עוד לא הואשם והורשע. בית המשפט הדגיש כי נקודת האיזון הנורמטיבית בין הזכויות המתנגשות היא שעקרון פומביות הדיון וזכות הציבור לדעת הם הכלל, והם ייסוגו אחר מפני הצורך להגן על שמו הטוב ופרטיותו של חשוד בהתקיים נסיבות חריגות, הקבועות בסעיף 70(ה1) לחוק בתי המשפט, שזו לשונו:

"בית משפט רשאי לאסור פרסום שמו של חשוד שטרם הוגש נגדו כתב אישום או פרט אחר מפרטי החקירה, אם ראה כי הדבר עלול לגרום לחשוד נזק חמור ובית המשפט סבר כי יש להעדיף את מניעת הנזק על פני העניין הציבורי שבפרסום; הורה בית המשפט על איסור פרסום שמו של חשוד שטרם הוגש נגדו כתב אישום, יפקע האיסור עם הגשת כתב האישום נגד החשוד, אלא אם כן קבע בית המשפט אחרת".

בית המשפט הדגיש כי לפי הסעיף יש להעניק צו איסור פרסום רק כאשר החשוד הראה שעלול להיגרם לו "נזק חמור" כתוצאה מן הפרסום (למשל בהתחשב באופי עיסוקו, נסיבותיו האישיות, אם הוא איש ציבור, אם יש לו ילדים קטנים או עבר פלילי רלבנטי, סוג העברה ועוד). בנוסף לכך בית המשפט צריך להשתכנע שאכן ראוי להעדיף את מניעת הנזק החמור על פני העניין הציבורי שבפרסום, בהקשר הספציפי (למשל, מהם המעשים שהחשוד נחשד בהם, אם יש בפרסום כדי להעמיד את הציבור על המשמר ולמנוע פגיעות נוספות, אם הפרסום יעודד קרבנות נוספים להתלונן). החלטת השופטים הייתה להפוך את קביעת בית המשפט המחוזי ולאמץ את החלטת בית משפט השלום, כלומר לאפשר פרסום פרטי העניין ללא פרטים מזהים בנוגע לחשוד.

¹²⁷ אורן פרסיקו, "מעדיפים לעבוד באפור", העין השביעית, 9.8.2015. www.the7eye.org.il/170181

היבט מעניין וחשוב בפסק הדין היה שיקול נוסף שבית המשפט העלה לגבי ההחלטה מתי להעניק צו איסור פרסום. שיקול זה נוגע לשאלה עד כמה התפרסמו פרטי הפרשה לפני הגשת הבקשה, ועד כמה יש לחשוש מהפרת הצו ברשת האינטרנט.

השופט עוזי פוגלמן הקדים וכתב כי גם אם יש הטוענים שבעידן הדיגיטלי נשחקה האפקטיביות של מוסד צו איסור הפרסום ופחת הטעם בהוצאת צווים כאלה, נקודת המוצא היא כי חובה על כל אדם לקיים את צו בית המשפט, ואין להפריז בחשש שצווי איסור פרסום יופרו כעניין שבשגרה. זאת הואיל ועיקר תשומת הלב של גולשי האינטרנט נמצאת באתרי התוכן הממוסדים שממילא מכפילים עצמם לצווים אלה ללא ערעור. עם זאת, השופט פוגלמן מודע לכך שבפרשות המעוררות תהודה נרחבת במיוחד, כל שופט חייב להבין שעצם הצאת צו איסור הפרסום לא תמנע מן המידע להפוך לנחלת הכלל. במקרים מיוחדים וחריגים אלו ייתכן שתידרש חשיבה אחרת. וכך כתב השופט פוגלמן: "האם מן הראוי שבית המשפט יביא במניין שיקוליו את האפשרות שצו איסור פרסום יופר בשוקלו אם לאיסור פרסום של פרטים נוספים, עד כדי הטלת איסור פרסום על פרטי הפרשה כולה? להשקפתי יש להשיב לשאלה זו בחיוב".¹²⁸

ללא ספק האינטרסים של הגנה על הליכי חקירה, כבודם של חשודים, פרטיותם ושם הטוב, ראויים גם הם להגנה. עם זאת, המצב שנוצר הוא אינפלציה במתן הצווים מול היעדר אכיפה כמעט מוחלטת על הפרתם, עם העובדה שצווים אלה הופכים לנלעגים שעה שהמידע מתפרסם ברשתות החברתיות ובקבוצות הוואטסאפ.

בשנת 2015 הוכח עד כמה צדק בית המשפט בעניין חברה פלונית נ. פלונית. בנובמבר 2015 דווח בכלי התקשורת על "התפתחות דרמטית בפרשה ביטחונית", פרסום שעורר גל שמועות ברחבי הארץ, בנוגע לאופי הפרשה. למרות צו איסור הפרסום שהוטל על הפרשה, השמועה על כך שמדובר בחקירת רצח בני משפחת דוואבשה בדומא, ככל הנראה בידי טרוריסט יהודי, התפשטה ברשתות החברתיות. התפשטות זו הוכיחה את הקושי שבאכיפת צווי איסור פרסום, אך לא פחות מזה – השמועות הלא מבוססות ושגויות שהתפשטו ברשת – למשל שאחד החשודים הוא נכדו של שר בכיר בממשלה – הוכיחו את הבעייתיות שבשימוש בצווים אלה. חלק מן הדברים שנאסרו לפרסום הופיעו אצל הבלוגר האמריקני ריצ'רד סילברסטיין, בעל הבלוג "תיקון עולם". כך נוצר גם חוסר שוויון במידע, שהרי מי שיודע איפה לחפש מוצא את המידע, ואלו שאינם בקיאים בנושא – נשארים עם הדיווח הרשמי ועם השמועות.¹²⁹

כעולה מן האמור, יש לקיים חשיבה מחודשת הן על הסדרי הצנזורה והן על צווי איסור הפרסום, בייחוד בעניינים ביטחוניים. הן בהיבט הנורמטיבי של מחויבות לעיתונות חופשית ולמימוש הזכות לחופש ביטוי והן בהיבט המעשי של היכולת לאכוף את מימושם של צווים כאלה.

ראוי לבטל את תקנות ההגנה (שעת חירום) המסדירות את הצנזורה הצבאית בישראל, ולהחליפן בהסדר עדכני ומידתי המתאים לעידן הדיגיטלי. עיקר המניעה המוקדמת של פרסום מידע ביטחוני צריך להיעשות על ידי מערכת הביטחון עצמה באמצעות

¹²⁸ ע"פ 8225/12 חברה פלונית נגד פלונית.

¹²⁹ אמרי סדן, "צו איסור פרסום – נועד להגן בפני 'אבישי רביב 2'", NRG, 3.12.2015, www.nrg.co.il/online/1/ART2/741/114.html

ניהול ואבטחת מידע טובים ויעילים, עוד טרם ידלוף המידע החוצה, ובאמצעות ענישה מאוחרת על הפרסום, תוך שימוש בכלים פליליים. במדינה בעלת משטר דמוקרטי, המחויבת לעקרונות של חופש ביטוי, חופש עיתונות וחופש מידע, המסלול העיקרי של התמודדות עם פרסום מידע ביטחוני צריך להיות מסלול של ענישה מאוחרת. מניעה מוקדמת של ביטוי מעניקה לרשויות המדינה כוח רב מדי לפגוע ביכולת לנהל שיח ציבורי תקין וביקורתי.

מניעה מוקדמת של ביטוי צריכה להיעשות רק על ידי בתי המשפט באמצעות צווי איסור פרסום ולא על ידי רשות מנהלית צבאית. הדרך הנכונה למנוע פרסום מידע שיש בו סיכון בטחוני היא בצווי איסור פרסום. ראוי גם להוסיף לסעיף 70 לחוק בתי המשפט סעיף ייחודי הנוגע לצווי איסור פרסום לגבי מידע ביטחוני. הצעה זו תאפשר להעניק צווי איסור פרסום בנושאי ביטחון בדרך המלך ולא מתחת לשולחן, אבל תחייב עמידה בסטנדרטים מחמירים של מניעה מוקדמת של ביטוי. ייתכן שיש גם לשאוף להקים מחלקה בבית המשפט המחוזי שתעסוק בסכסוכי מידע.

רפורמה היא הכרחית משום שהשארית המצב הקיים על כנו תביא במהרה לאחת משתי חלופות גרועות: או שהצנזורה תהפוך עם השנים לדרקונית ופוגענית עוד יותר, או שהיא תתרוקן מכל תוכן מעשי.

ג. צווי איסור פרסום ומחיקת קישורים ממנועי חיפוש

עו"ד עמי סביר תבע את שאול בר נוי, שהפעיל אתר אינטרנט בשם court.co.il, וכן את חברת גוגל, בטענה שחיפוש בגוגל אחר שמו של התובע, עו"ד עמי סביר, הוביל לעמוד שכותרתו "הינו עורך דין, אשר הורשע בחמש פרשיות שונות". הכותרת, במובנה האמתי, לא התייחסה למר סביר אלא לאדם אחר, אשר סביר ייצג את לשכת עורכי הדין בערעור בעניינו. בבית משפט השלום התקבלה התביעה נגד בר נוי אך נדחתה התביעה נגד גוגל.¹³⁰

במהלך המשפט טענה חברת גוגל כי אין להטיל עליה את האחריות להסרת פרסום על דעת עצמה, ללא הכרעה שיפוטית בעניין. אם תוטל עליה האחריות להחליט על דעת עצמה אם מדובר בלשון הרע, כזה שבגיננו יש להסיר את תוצאת החיפוש, היא תהפוך ל"צנזור-על", שבידיו כוח למנוע גישה למידע שאין בו פסול. סביר ערער על העדר חיובה של גוגל, ושופטת בית המשפט המחוזי אביגיל כהן קיבלה את הערעור וסברה שעל יצרני מנועי חיפוש לאפשר מערכות המאפשרות הסרה של תכנים ושינוי ידני של אותם תכנים. החלטת השופטת כהן¹³¹ עוררה הדים בטענה שמדובר בעיגון "הזכות להישכח" במשפט הישראלי. הקושי בפסיקה זו הוא שהשופטת לא קבעה מי הם אלה אשר יכולים להגיש את בקשת ה"הודעה והסרה", ולכאורה היא פותחת כאן פתח לתביעות קנטרניות נגד גוגל.¹³² עם זאת, גם בפסק הדין הבהירה השופטת כהן כי "מסקנה זו שמורה לימקרי קיצוני" כמו המקרה שלפנינו. מנוע חיפוש צריך להסיר פרסום מעולם כאשר אין ספק בכך שתוצאת החיפוש במנוע החיפוש שגויה לחלוטין. ככל שקיים ספק בנכונות הפרסום, רשאית (ולא חייבת) גוגל לדבוק בעמדתה ולפיה רק על-פי צו שיפוטי היא תתערב באופן

¹³⁰ תא 49918-05-12 סביר נ' בר-נוי ואח'.

¹³¹ ע"א 44711-11-14 סביר נ' בר נוי ואח'.

¹³² יהונתן קלינגר, "הודעה והרתעה: לאלף את האלגוריתם (על סביר נ' בר-נוי)", Intellect or Insanity, 6.6.2015. 2jk.org/praxis/?p=5435

אקטיבי בתוכן המופיע אצלה... המקרה שלפנינו הוא מקרה קלאסי שבו יש להחיל מנגנון של 'הודעה והסרה'".

עוד הוסיפה השופטת כי במקרה זה עו"ד סביר אינו מבקש צנזורה מוקדמת או הפעלת מנגנון שיסגן מראש את תוצאות החיפוש. הדרישה היא להסרת פרסום מעוול במנוע החיפוש לאחר שמתברר כי בשל מעשה או מחדל של צד ג (האתר) – הפרסום במנוע החיפוש הוא מעוול. גוגל לא יכלה להסתפק בכך שהיא ביקשה מבר-נוי לבצע תיקון והוא סירב. משנוכחה לדעת כי בר-נוי מטעמיו לא פועל לתיקון העוולה, הייתה צריכה להיעתר לדרישה להסרת המידע מהר ככל האפשר. משלא עשתה כן, איננה יכולה ליהנות מחסינות או מהגנה אשר איננה ניתנת לבעלי אתרים אחרים. אני סבורה כי בהעדר חקיקה מסודרת בעניין, יש להמשיך לפעול בנוהל שהשתרש זה מכבר של 'הודעה והסרה'¹³³.

הקושי של דרישה שיפוטית ממנוע החיפוש של גוגל להסיר קישורים לאתרים או לכתבות באמצעות צווים הוא ברור: בעולם דיגיטלי זוהי פגיעה אנושה בזכות לחופש ביטוי, חופש עיתונות וחופש מידע. דוגמה לכך הייתה בספטמבר 2015, כאשר אתר תנועת מחאה נגד הבנקים בישראל בשם "באים לבנקאים" הוסר מתוצאות החיפוש של גוגל ישראל. נגד ברק כהן, העומד בראש תנועת "באים לבנקאים" הוצאו צווים האוסרים עליו להתקרב לבכירי מערכת הבנקאות וכן למנכ"לית פייסבוק ישראל ואיש יחסי הציבור שלה.

גולשים ישראלים שהזינו לחלונית החיפוש את המילים "באים לבנקאים" נתקלו בהודעה שלפיה הדף אינו כולל שתי כתובות שהוסרו ממנו "בהתאם לפניות משפטיות שהופנו לגוגל". ההודעה, המופיעה בעמודי תוצאות החיפוש של Google.co.il, מפנה את הגולשים לעמוד באתר Chilling Effects, המארכב דרישות מחיקה מסוג זה. על-פי התיאור באתר, נמסר לגוגל צו בית-משפט שבעקבותיו הוסרו העמודים מתוצאות החיפוש.¹³⁴ יש לציין שאפשר להגיע אל האתר באמצעות מנועי חיפוש אחרים – יאהו, בינג ואפילו Google.com, מה שמעלה ספק לגבי האפקטיביות של הצו. עוד יש להעיר כי ביולי 2015 דיווח אורן פרסיקו באתר העין השביעית כי ידיעה על כך שאנשי "באים לבנקאים" קוראים לציבור לבוא להפגין מול חתונת בנו של מנכ"ל בנק הפועלים-מחקה גם מאתר וואלה.¹³⁵

¹³³ אורן פרסיקו, "פסק-דין: על חברת גוגל לפעול בנוהל 'הודעה והסרה'", העין השביעית, 29.6.2015. www.the7eye.org.il/164836

¹³⁴ איתמר ב"ז, "באים לבאים-לבנקאים (2)", העין השביעית, 9.9.2015. www.the7eye.org.il/173901

¹³⁵ אורן פרסיקו, "באים לבאים-לבנקאים", העין השביעית, 29.7.2015. www.the7eye.org.il/168751